

Izabela Swoboda

ORCID: 0000-0002-9610-4634
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Kluby studenckie regionu śląsko-dąbrowskiego w okresie PRL. Zarys problematyki

**Student Clubs in the Silesian–Dąbrowa
Region during the Polish People’s Republic:
A Preliminary Survey**

Abstrakt

Kluby studenckie funkcjonujące w okresie PRL były zróżnicowanym zjawiskiem, zależnym od lokalnych warunków, profilu uczelni oraz przemian politycznych, społecznych i gospodarczych Polski Ludowej. Artykuł ma charakter wstępnego rozpoznania i dotyczy aktywności klubowej studentów w regionie śląsko-dąbrowskim. Jego celem jest wskazanie działających tam klubów studenckich, określenie czasu i miejsca ich funkcjonowania, a także przedstawienie głównych obszarów ich działalności oraz osób z nimi związanych. Podstawę badań stanowiły analiza i krytyka źródeł oraz dostępnej literatury przedmiotu. Ustalono, że pierwsze z ponad czterdziestu klubów studenckich w regionie powstały w połowie lat pięćdziesiątych XX wieku przy Śląskiej Akademii Medycznej i Politechnice Śląskiej. W kolejnych latach podobne kluby utworzono przy niemal wszystkich uczelniach regionu. W Katowicach działały również międzyuczelniane kluby środowiskowe. Osobną formą organizacji życia studenckiego były regionalne ośrodki studenckie, tworzone od połowy lat sześćdziesiątych XX wieku.

Słowa klucze: kultura studencka, klub studencki, Górny Śląsk, Zagłębie Dąbrowskie, 1956–1989, PRL.

Abstract

Student clubs operating during the Polish People's Republic constituted a diverse phenomenon shaped by local conditions, the profiles of individual higher education institutions, and the political, social, and economic transformations of communist Poland. This article offers a preliminary survey of student club activity in the Silesian–Dąbrowa region. Its aim is to identify the student clubs that operated there, determine the periods and locations of their activity, and present their principal fields of activity as well as the individuals associated with them. The study is based on the analysis and critical evaluation of primary sources and the relevant scholarly literature. The findings indicate that the first of more than forty student clubs in the region were established in the mid-1950s at the Silesian Medical Academy and the Silesian University of Technology. In subsequent years, similar clubs were founded at nearly all higher education institutions in the region. Katowice was also home to student clubs serving students from multiple higher education institutions. A distinct form of student life organization was represented by regional student centres, which began to emerge in the mid-1960s.

Keywords: student culture, student clubs, Silesian–Dąbrowa region, 1956–1989, Polish People's Republic.

Wprowadzenie

W PRL aktywność studentów była uwarunkowana polityką władz i zależną od niej działalnością szkolnictwa wyższego. W okresie tużpowojennym ruch studencki nawiązywał do swojej pluralistycznej tradycji lat międzywojnia¹, jednak postępująca unifikacja i centralizacja form życia publicznego zmieniła także jego oblicze. Wypracowany w latach 1947–1950 model tego ruchu w Polsce – jak czas pokazał, niezwykle

1 W pierwszych latach po wojnie na reaktywowanych i od podstaw powoływanych szkołach wyższych funkcjonowały zarówno studenckie organizacje katolickie, polityczno-ideowe, jak i oparta na przedwojennej strukturze apolityczna organizacja samopomocowa Bratnia Pomoc. Jan Walczak, *Ruch studencki w Polsce 1944–1984* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990), 12–33; Jan Walczak, „Z kart ruchu studenckiego w Polsce Zrzeszenie Studentów Polskich 1950–1973” *Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie* 2 (1994): 299–302.

trwały, mimo późniejszych zawirowań i przemian – odbiegał od przyjętego w innych krajach socjalistycznych². Okazał się też znacznie bardziej atrakcyjny.

W PRL życie studenckie zdominowało utworzone w 1950 roku Zrzeszenie Studentów Polskich (ZSP), organizacja masowa, zbliżona swym charakterem do związków zawodowych³. Zrzeszenie pręźnie działało na rzecz poprawy warunków bytowych studentów i zapewniało wsparcie (we współdziałaniu z władzami państwowymi) młodzieży akademickiej w sferze nauki, rozrywki i wypoczynku. To przede wszystkim ta organizacja stała się mecenasem aspiracji artystycznych i szeroko pojętej działalności kulturalnej studentów. Wspierała także rozwój klubów studenckich. Obok tej społeczno-zawodowej inicjatywy na uczelniach polskich działało jeszcze ideowo-polityczne ZMP (później ZMS)⁴. W 1973 r. zapadła decyzja o powołaniu powszechnej organizacji ideowo-politycznej – Socjalistycznego Związku Studentów Polskich (SZSP)⁵, który formalnie był spadkobiercą ZSP, przejął cały jego (niemały) majątek, w tym bazę lokalową, turystyczną, struktury spółdzielczo-usługowe, prasę, wydawnictwa i stał się monopolistą w środowisku studenckim⁶.

-
- 2 Gdzie z reguły funkcjonowała jedna ideowo-polityczna organizacja młodzieżowa, obejmująca także środowisko studenckie. *Ibidem*, 299.
 - 3 ZSP powołano podczas zwołanego przez Radę Federacji Polskich Organizacji Studenckich (utworzoną w 1948 r. i skupiającą większość organizacji zrzeszających młodzież akademicką) Kongresu Studentów Polskich. Równocześnie cztery organizacje o charakterze ideowo-politycznym na Kongresie Jedności Demokratycznej utworzyły Związek Młodzieży Polskiej (ZMP), który później został zastąpiony przez powołany 1957 r. Związek Młodzieży Socjalistycznej (ZMS). *Ibidem*, 299–302; Walczak, *Ruch studencki...*, 52–62. Zob. też.: Ryszard Stemplowski, *Zrzeszenie studentów polskich w socjalizmie państwowym 1950–1973* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2020).
 - 4 W znacznie mniejszym stopniu obecny był również ukonstytuowany w 1957 r. ideowo-polityczny Związek Młodzieży Wiejskiej (ZMW) i Związek Harcerstwa Polskiego, który traktowany jako organizacja młodszej młodzieży nie brał udziału w procesach zjednoczeniowych ruchu młodzieżowego.
 - 5 W latach 70. miała miejsce próba ponownego zjednoczenia organizacji młodzieżowych. W 1973 r. utworzono Federację Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej, do której weszły wszystkie organizacje młodzieżowe, w tym: SZSP oraz ZMS i ZMW (przekształcony w Związek Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej – ZSMW), które współtworzyły powołany w 1976 r. Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej (ZSMP). Walczak, *Ruch studencki...*, 221–230.
 - 6 Legalnym monopolistą. W drugiej połowie lat 70. studenci coraz liczniej uczestniczyli w działalności opozycyjnej, w tym w niezależnych organizacjach młodzieżowych: Studenckich Komitetach Solidarności (SKS), Ruchu Młodej Polski (RMP). Wydawali i/lub czytali ukazujące się poza cenzurą czasopisma. Jarosław Wąsowicz, „Krótka historia młodzieżowej bibuły (1977–1989)”, w: *Papierem w system. Prasa drugoobiegowa w PRL* (Szczecin: Instytut Pamięci Narodowej, 2010), 81–91; Michał Siedziako, „Główne formy studenckiej działalności opozycyjnej w PRL w latach 1976–1989. Analiza

Powstanie „Solidarności”, a potem wprowadzenie stanu wojennego miało duży wpływ na to, co działo się w przestrzeni akademickiej. W lutym 1981 r. zalegalizowano Niezależne Zrzeszenie Studentów, którego działalność po 13 grudnia 1981 r. najpierw zawieszono (podobnie jak aktywność innych organizacji), a później, w styczniu następnego roku – rozwiązano⁷. W listopadzie 1982 r. reaktywowano Zrzeszenie Studentów Polskich. Organizacja miała kontynuować zarówno tradycje Bratnich Pomocy, ZSP, jak i SZSP, chociaż wyraźnie odrzucało negatywną przeszłość polityczną tej ostatniej formacji. Tajemnicą poliszynela był fakt, że podobnie jak w przypadku członkostwa w partiach politycznych związanych z systemem, także członkostwo w organizacjach studenckich dla wielu było swoistą grą pozorów⁸.

Fenomen klubu studenckiego

Najważniejsze cezury polityczne PRL oddziaływały na pracę uczelni i organizację życia studenckiego. Tym samym stawały się pewnymi wyznacznikami wzlotów i upadków kultury studenckiej – określenia często rezerwowanego dla zjawiska obejmującego działalność studentów (i młodej inteligencji) w obszarze twórczości artystycznej i uczestnictwa w kulturze po roku 1956. Badacze są w miarę zgodni co do cezury początkowej tego fenomenu, natomiast różnią się zarówno w kwestii górnej granicy, jaki i periodyzacji w jego obrębie. W piśmiennictwie trudno także znaleźć konsensus definicyjny – kultura studencka jest opisywana z różnych perspektyw i trudno mówić o jednoznacznych wyznacznikach charakterystyki tego terminu⁹. Obejmowała działalność w obszarze

historyczno-politologiczna”, w: *Środowisko studenckie w krajach bloku sowieckiego 1945–1990* (Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2020), 231–257.

- 7 Początki NZS sięgają roku 1980, niemniej przez długi czas władze nie wyrażały zgody na rejestrację organizacji. Ponownej rejestracji NZS doczekało się dopiero w 1990 r. *Niezależne Zrzeszenie Studentów*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Niezale%C5%BCne_Zrzeszenie_Student%C3%B3w (dostęp: 25.09.2025).
- 8 Pod koniec stanu wojennego rozpoczęły swoją działalność także studenckie organizacje ZSMP i ZSMW. Reaktywowane organizacje przywitał bojkot lub obojętność i pogarda, a samo wstąpienie do ZSP, zwanego wówczas „zsympem” w niektórych środowiskach, było aktem sporej odwagi. Mimo to ZSP w ciągu kilku miesięcy stworzyło swe ogniwa w przeważającej części uczelni i wydziałów. W 1985 r. skupiało blisko 20% ogółu studentów. Jednak stopień identyfikacji sporej części członków z organizacją był nikły lub żaden. Walczak, *Ruch studencki...*, 262–263.
- 9 Zob. Tadeusz Skoczek, „Kultura studencka. Kontynuacje, modyfikacje, alternatywy”, w: *Kultura studencka. Zjawisko – Twórcy – Instytucje* (Kraków: Fundacja STU, 2011), 347–362; *idem*, „Kultura studencka 1975–1989. Próba opisu zjawiska”, *Niepodległość*

teatru, kabaretu, literatury, muzyki, piosenki, poezji śpiewanej, filmu, plastyki, fotografiki, dziennikarstwa itp. Była to kultura młoda, amatorska i – jak na standardy PRL – niezależna. Jedną z jej form, by nie rzec instytucji, był klub studencki.

Kluby studenckie okresu PRL stanowiły zróżnicowane zjawisko, którego nie sposób opisać za pomocą prostych definicji i jednoznacznych ocen. Wynikało to zarówno z różnorodności ich form organizacyjnych i obszarów działalności, jak i z przemian politycznych, społecznych oraz gospodarczych zachodzących w Polsce Ludowej. Kluby studenckie bywają nieco inaczej charakteryzowane w tekstach i oficjalnych dokumentach ZSP i SZSP, odmienne pamiętane przez działaczy i tzw. aktyw klubowy, a bywa, że jeszcze inaczej – przez stałych bywalców klubów: artystów i zwykłych „śmiertelników” – konsumentów klubowej oferty. Odgrywały one trochę inną rolę w latach 50. i 60., nieco inaczej były postrzegane w następnych dekadach. Nawet kluby działające w tym samym czasie były zróżnicowane pod względem celów działania, ambicji i możliwości.

Idea klubów studenckich wyewoluowała ze znanych w okresie stalinowskim świetlic. Ten rodowód nie jest niczym niezwykłym, nadal bowiem chodziło o miejsce, w którym studenci mogliby się spotykać, podyskutować, prowadzić działalność samokształceniową i kulturalną. Jednak od samego początku kluby były przeciwstawiane modelowi świetlicowemu¹⁰. Odrzucano przede wszystkim świetlicowy formalizm i ideologiczne podporządkowanie celom politycznym wszelkiej, często narzuconej aktywności. Jak wspomina Jacek Federowicz – „Klub wyzwalał utajoną tęsknotę za życiem trochę innym, trochę sympatyczniejszym, mniej siermiężnym i prząśnym”¹¹.

Pierwsze kluby najczęściej powstawały w wyniku oddolnych inicjatyw, studenci często sami je organizowali (np. szukali lokum, nierzadko remontowali) i budowali to, co najważniejsze – społeczność. W nich – być może trochę nieświadomie – rodziła się unikalna wspólnota, która zbudowała z czasem autonomiczne środowisko artystyczne i intelektualne.

i Pamięć 3-4 (2011): 153–174; Józef Lipiec, „Kultura studencka 1956–1980: Idee i wartości”, w: *Kultura studencka. Zjawisko...*, 21–37; Grzegorz Dziamski, „Kultura studencka. Poszukiwanie alternatywy”, w: *Kultura studencka. Zjawisko...*, 11–19; Edward Chudziński, „Kultura trzech pokoleń”, w: *Kultura studencka. Zjawisko...*, 125–133; Mirosław Pęczak, *Kontrkulturowość kultury studenckiej*, w: *Kultura studencka okresu PRL. Media i działalność artystyczna* (Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPER-JR, 2018), 19–21; „Studenccy twórcy, kluby i festiwale w czasach zlodowaceń i odwilży: zapis dyskusji”, w: *Kultura studencka okresu PRL...*, 148–175.

10 Walczak, *Ruch studencki...*, 210.

11 Konrad Rokicki, *Kluby studenckie*, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/mlodziez/71202,Kluby-Studenckie.html> (dostęp: 25.09.2025).

Były one zarówno wytworem, jak i miejscem powstawania kultury studenckiej, zapewniały działalności artystycznej przyjazną przestrzeń. Zdaniem Tadeusza Skoczka to właśnie „specyficzny klimat i atmosfera był podstawowym, choć niebył wymiernym atrybutem” tego – nigdzie i nigdy dotąd niespotykanego – fenomenu¹².

W klubach studenckich rozdziły się i znajdowały swoją przystań i opiekę: zespoły muzyczne (jazzowe, bluesowe i inne), teatryki, kabarety, kluby dyskusyjne, ruch „Pro Musica” (muzyka poważna), grupy plastyczne, dyskusyjne kluby filmowe i inne grupy twórcze czy koła zainteresowań. Tam odbywały się wielkie imprezy oraz robocze prezentacje osiągnięć poszczególnych środowisk akademickich. Na spotkania przychodzili politycy, poeci, aktorzy, dziennikarze i inni ówczesni celebryci.

Stanowiły także zaplecze organizacyjne dla twórców kultury studenckiej. Najpierw zapewniały przestrzeń dla twórczych aktywności, potem umożliwiały artystom kontakt z publicznością. Wypracowywały własne pieniądze (ze sprzedaży biletów na imprezy, działalności gastronomicznej), które przeznaczały m.in. na potrzebny sprzęt (np. nagłaśniający) czy organizację mniej dochodowych wydarzeń artystycznych¹³. Z założenia środki na działalność klubów i grup artystycznych pochodziły z trzech źródeł: 1/3 z dotacji ZSP, 1/3 od sponsorów, 1/3 z własnej działalności rozrywkowej. Dysponowały i zarządzały zatem takim budżetem, jaki udało im się wypracować. Praca w klubie była świadczona na zasadzie wolontariatu, nie zarabiał nawet kierownik. Opłacano jedynie administrację, obsługę bufetu i bramkarzy. Niewielkie pieniądze otrzymywały również zespoły muzyczne¹⁴.

Między innymi ta samodzielność finansowa dawała klubom pewną autonomię organizacyjną i dość sporą – jak na warunki PRL – niezależność w kształtowaniu działalności programowej. Kluby nie były bytami w pełni niezależnymi. Funkcjonowały pod egidą organizacji młodzieżowych: do 1973 r. głównie ZSP, w znacznie mniejszym stopniu ZMS, w latach 1973–1981 – SZSP, później ponownie – ZSP¹⁵. Ich działalność

12 Tadeusz Skoczek, *Kultura studencka. Mit i rzeczywistość* (Kraków: „Alma-Art”, 1988), 9.

13 „Studenccy twórcy, kluby i festiwale...”, 172.

14 Eugeniusz Mielcarek, „Dwudziestolecie kultury studenckiej (1956–1976). Romans z mecenasem”, w: *Kultura studencka. Zjawisko...*, 342.

15 Jak wynika z prowadzonych przez Konrada Rokickiego badań warszawskich klubów studenckich, ZSP nie wywierało szczególnych nacisków na działalność polityczną w klubach studenckich. Oczywiście, miały miejsce sytuacje, które wymagały politycznego określenia się i zarządy klubów w swoich sprawozdaniach umieszczały informacje o udziale w pochodach pierwszomajowych, czy świętowaniu „właściwych” rocznic np. w październiku. W klubach też prowadzono pogadanki polityczne. Czynione po

koordynowały i stymulowały Środowiskowe Rady Klubów Studenckich (ŚRKs), które wchodziły w skład Komisji Kultury Rad Okręgowych ZSP i Zarządów Wojewódzkich SZSP. Wydaje się jednak, że ta hierarchiczna nadbudowa nie miała większego wpływu na postrzeganie klubów. O ich atrakcyjności decydowały przede wszystkim osobowości – gospodarze klubu, artyści i stali bywalcy.

Trudno wskazać, kiedy powstał pierwszy klub studencki. Tadeusz Skoczek uważa, że zaczęły pojawiać się w 1956 r., a pierwsze z nich otwarto w Krakowie, gdzie w marcu rozpoczął działalność klub „Żaczek”, tuż po nim – „Pod Jaszczurami”, w Gdańsku – „Żak”, w Warszawie – „Stodoła” i „Hybrydy” oraz „Nurt” w Poznaniu¹⁶. Wertując karty „Kroniki kulturalnej ZSP” za lata 1950–1970, spotykamy wpisy, które sytuują powstawanie pierwszych klubów na lata wcześniejsze¹⁷. Niemniej ich największy rozwój przypada na przełom dekad i początek lat 60. Jan Walczak podaje, że w 1958 r. pod egidą ZSP działało w Polsce 9 klubów studenckich, w 1965 r. – 116, w 1970 – 138, w 1972 – ok. 200. I ta liczba utrzymywała się – w 1977 r. nadal było ich ok. 200¹⁸. Lata 70. to głównie czas przeobrażeń – niektóre z klubów kończyły swoją działalność, czasami zastępowały je nowe, a w drugiej połowie dziesięciolecia zaczęły powstawać centra klubowe, akademickie centra kultury, w ramach których często funkcjonowały działające do tej pory niezależnie dwa kluby (lub więcej)¹⁹.

Kluby studenckie rodziły się na fali entuzjazmu i ogromnego zapotrzebowania społecznego, proponowały inne (niż świetlice i domy kultury) treści, nowe modele działania. Dla niektórych pierwsze lata ich istnienia, związane z rozwojem różnorodnych grup twórczych, to czas największej świetności. Dyakowski zauważył, że już koniec lat 60. był

1973 r. przez SZSP próby politycznego zaktywizowania studentów nie udały się. Rokicki, *Kluby studenckie*.

16 Skoczek, „Kultura studencka. Kontynuacje...”, 351. W marcu 1956 r. rozpoczęła swoją działalność także gliwicka „Spirala”.

17 Chodzi przede wszystkim o wysunięty przez Komisję Okręgową ZSP w Krakowie projekt utworzenia w Rotundzie Międzyuczelnianego Klubu Studenckiego „na wzór istniejących w ZSSR” (sic!), który spotkał się z dużym uznaniem młodzieży i władz uczelnianych. Przekazanie klubu na użytek studentom miało miejsce w styczniu 1953 r. *Kronika kulturalna 1950–1970* (Warszawa: Zrzeszenie Studentów Polskich, 1971), 25. Od 1954 r. nieformalnie działał gdański „Żak”, który został oficjalnie otwarty we wrześniu 1957 r. jako Klub Studentów Wybrzeża „Żak” Rokicki, *Kluby studenckie*.

18 Walczak, *Ruch studencki...*, 210.

19 Marian Dyakowski, „Kluby”, w: *Almanach Ruchu Kulturalnego i Artystycznego ZSP. 1969–1972* (Warszawa: Zrzeszenie Studentów Polskich, 1973), 106–108; Piotr Aleksandrowicz, „4 lata w klubach”, w: *Almanach Życia Kulturalnego i Artystycznego SZSP. 1973–1976* (Warszawa: Socjalistyczny Związek Studentów Polskich, 1977), 131.

w odniesieniu do funkcjonowania klubów nazywany „latami chudymi”, co autor ten wiązał z postępującą komercjalizacją działalności artystycznej i ruchu kulturalnego. Nowa rzeczywistość wymagała nieco innych form działania, innej oferty klubowej, co nie zawsze znajdowało zrozumienie wśród tzw. działaczy²⁰. Warto także pamiętać, że ruch studencki to z definicji ciągła zmiana – w dużym uogólnieniu, co pięć lat w klubach pojawiała się zupełnie nowe pokolenie. Dla wielu studentów to właśnie kluby końca lat 70. i 80. stały się enklawami swobodnej wymiany myśli, oazami wolności, miejscem, gdzie można było spotkać artystów i pobawić się przy dobrej muzyce. Tym bardziej że – jak zauważa Tadeusz Skoczek – kultura studencka we wspomnianym okresie skupiała się niemal wyłącznie w tych miejscach²¹.

Środowisko akademickie konurbacji katowickiej

Aktywność kulturalna studentów w PRL zależała nie tylko od wspomnianych czynników ustrojowo-politycznych czy ogólnych tendencji występujących w ruchach młodzieżowych, ale również od otoczenia społecznego uczelni, specyfiki środowisk, w których studenci żyli – wyznaczanych wartości, tradycji, dostępu do instytucji kultury czy konkurencyjnych alternatyw²².

Region śląsko-dąbrowski tworzą ziemie o różnej proveniencji historycznej i kulturowej. Ponadto przyłączenie do Polski znajdującej się przed wojną w granicach państwa niemieckiego części Górnego Śląska, polityka oczyszczania ziem należących do Polski z tzw. elementu niemieckiego, przesiedlenia ludności z Kresów Wschodnich oraz napływ ludności z innych regionów Polski w poszukiwaniu lepszego życia doprowadziły do zmiany struktury etnicznej regionu²³. Różnice w wyznawanych wartościach, kulturze materialnej, języku często rodziły niezrozumienie

20 Dyakowski, „Kluby”, 107.

21 Skoczek, „Kultura studencka. Kontynuacje...”, 351.

22 Na Śląsku dość duże wpływy w kręgach studenckich miało duszpasterstwo akademickie, które oferowało inne sposoby spędzania wolnego czasu. Zob. Stanisław Puchała, *Duszpasterstwo akademickie w diecezji katowickiej w latach 1947–1992* (Katowice: Księgarnia św. Jacka Sp. z o.o., 2007).

23 Napływ ludności z innych terenów Polski, połączony z jednoczesnym odpływem znacznej części rdzennych mieszkańców Górnego Śląska do Niemiec trwał przez cały okres PRL-u. Adam Dziuba, *W poszukiwaniu lepszego życia. Katowickie w PRL – obszar migracji*. <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/gospodarka/43057,W-poszukiwaniu-lepszego-zycia-Katowickie-w-PRL-obszar-migracji.html> (dostęp: 25.09.2025).

i wzajemną niechęć między autochtonami a ludnością napływową²⁴. Nadto region stanowił najbardziej uprzemysłowioną i zurbanizowaną część Polski. Obok demografii to rozwój przemysłu dominował w polityce PRL w tym rejonie, co nie pozostawało bez wpływu na politykę kulturalną i szkolnictwo wyższe.

Pierwszymi szkołami wyższymi, które rozpoczęły pracę po zakończeniu działań wojennych na Górnym Śląsku, były: prywatne trzyletnie Wyższe Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych i Śląskie Konserwatorium Muzyczne (od 1945 r. Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna) i Instytut Pedagogiczny. Wszystkie w Katowicach. Pierwsza z nich po serii przekształceń stała się w 1974 r. Akademią Ekonomiczną, druga status Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego uzyskała w 1979 r., Instytut został rozwiązany w 1950 r.²⁵

Zaraz po ustaniu działań wojennych przystąpiono do organizacji wyższej szkoły politechnicznej – Politechniki Śląskiej (PŚl). Jej siedzibą miały być Katowice, jednak ostatecznie uczelnia swoje miejsce znalazła w Gliwicach. Pomimo sporych trudności lokalowych i kadrowych pierwsi słuchacze rozpoczęli studia w tym mieście w listopadzie 1945 r. Uczelnia szybko się rozwijała – w 1968 r. powołano do życia trzy filie Politechniki dla studiów stacjonarnych: w Rybniku, Dąbrowie Górniczej i Katowicach²⁶.

W sierpniu 1947 r. otwarto w Katowicach Oddział Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych we Wrocławiu, który w 1951 r. uzyskał samodzielność organizacyjną, ale już rok później został podporządkowany

24 Warto pamiętać, że budowa szkolnictwa wyższego na Górnym Śląsku miała miejsce w cieniu tzw. tragedii górnośląskiej, co nie sprzyjało budowaniu zaufania autochtonów, poparciui nowej władzy i współuczestnictwu w kształtowaniu nowej rzeczywistości. W trudnej sytuacji była np. kadra i studenci Śląskiej Akademii Lekarskiej w Rokitnicy funkcjonującej w budynkach przedwojennego (niemieckiego) szpitala Spółki Brackiej, którzy – najprawdopodobniej – nie byli przyjaźnie przyjmowani przez miejscowe społeczeństwo. Tak przynajmniej czuli akademicy i studenci. Zob. wypowiedzi pojawiające się (czasem „między wierszami”) na łamach *Medyka Śląskiego*, R. 3-4. Rokitnica należała do jednej z najbardziej doświadczonych miejscowości – do ZSRR wywieziono 1/4 populacji jej mieszkańców. W *Zabrzu upamiętniono ofiary Tragedii Górnośląskiej*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/w-zabrzu-upamietniono-ofiary-tragedii-gornoslaskiej> (dostęp: 25.09.2025).

25 Wszystkie kontynuowały działalność sprzed wojny. Sylwester Fertacz, Maciej Fic, „Zanim powstał Uniwersytet”, w: *50 lat Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, <http://50.us.edu.pl/public/manager/files/i.pdf> (dostęp: 25.09.2025).

26 *Politechnika Śląska*, https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Politechnika_%C5%9A%C4%85ska&oldid=74157702 (dostęp: 25.09.2025).

Akademii Sztuk Plastycznych w Krakowie i odtąd funkcjonował jako jego filia w Katowicach²⁷.

W 1948 r. powołano do życia Akademię Lekarską z jednym wydziałem lekarskim oraz oddziałem stomatologicznym z siedzibą w Rokitnicy Bytomskiej. Rok później przemianowano ją na Śląską Akademię Lekarską, następnie na Śląską Akademię Medyczną (ŚLAM). W ciągu pierwszych pięciu lat istnienia Akademia uruchomiła pełny wachlarz jednostek klinicznych i teoretycznych koniecznych do realizacji procesu dydaktycznego²⁸. W 1971 r. siedzibą ŚLAM stały się Katowice. W tym samym roku wyodrębniono Wydział Farmaceutyczny, który dwa lata później przeniesiono do Sosnowca, w 1974 r. – Wydział Pielęgniarski z siedzibą w Katowicach-Ligocie, a w 1975 r. dokonano podziału Wydziału Lekarskiego na dwa wydziały – w Zabrze i Katowicach. W latach 70. Śląska Akademia Medyczna stała się największą tego typu uczelnią w Polsce²⁹.

W 1950 r. na bazie rozwiązanego Instytutu Pedagogicznego w Katowicach utworzono trzyletnią wyższą szkołę zawodową – Państwową Wyższą Szkołę Pedagogiczną³⁰. W 1956 r., już jako Wyższa Szkoła Pedagogiczna (WSP), stała się uczelnią o pełnym pięcioletnim programie studiów, nadającą tytuły zawodowe magistra. Uprawnienia akademickie uzyskała sześć lat później. Oferowała kształcenie na ośmiu kierunkach³¹.

W roku akademickim 1963/1964 w Katowicach rozpoczęła swoją działalność Filia Uniwersytetu Jagiellońskiego (FUJ), oferując studia na kierunkach ścisłych i prawniczym.

W czerwcu 1968 r., łącząc PWSP i FUJ, powołano do życia Uniwersytet Śląski w Katowicach. Studenci rozpoczęli naukę w październiku na czterech wydziałach: Wydziale Humanistycznym; Wydziale Matematyki, Wydziale Fizyki i Chemii; Wydziale Prawa i Administracji; Wydziale Wychowania Technicznego. W 1971 r. utworzono Wyższe Studium

27 *Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach*, https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Akademia_Sztuk_Pi%C4%99knych_w_Katowicach&oldid=72708520 (dostęp: 25.09.2025).

28 Od samego początku istnienia Akademia borykała się z problemem rozproszenia bazy klinicznej i była ona stale rozszerzana na inne miasta województwa, m.in. Biskupice (Zabrze), Rudę Śląską, Katowice, Lubliniec, Tarnowskie Góry.

29 Paweł Bojko, *Historia SUM*, <https://sum.edu.pl/pl/historia-sum> (dostęp: 25.09.2025).

30 W 1946 r. na bazie Państwowego Pedagogium w Katowicach (działającego w latach 1937–1939 i 1945–1946) powstała w Katowicach pierwsza Państwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna. Po roku została zamknięta i przeniesiona do Łodzi.

31 Były to: matematyka, fizyka, chemia, filologia polska, filologia polska z bibliotekoznawstwem, historia, pedagogika i wychowanie techniczne. *Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Katowicach. 1950–1968*, red. Adam Jarosz, Augustyn Jendrysik (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1971).

Nauczycielskie – filię Uniwersytetu w Cieszynie. W tej samej dekadzie powstały nowe Wydziały, kolejno: Filologiczny, Nauk Społecznych, Biologii i Ochrony Środowiska, Nauk o Ziemi, Pedagogiki i Psychologii oraz Wydział Radia i Telewizji³².

Najmłodszą uczelnią była Akademia Wychowania Fizycznego, która została powołana do życia w Katowicach w 1970 r. jako Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego. Status akademii uzyskała dziewięć lat później³³.

Ponadto w 1980 r. po wieloletnich staraniach władz kościelnych przeniesiono z Krakowa do Katowic afiliowane do krakowskiej Papieskiej Akademii Teologicznej Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne³⁴.

Kluby studenckie uczelni górnośląskich

W latach 70. ubiegłego wieku region śląsko-dąbrowski był znaczącym w kraju centrum naukowym i edukacyjnym z siedmioma wyższymi uczelniami, kilkadziesiątoma instytutami specjalistycznymi, placówkami PAN i z ponad 47 tysiącami studentów³⁵. Specyfiką tego miejsca było bardzo duże rozproszenie uczelni na terenie silnie zurbanizowanym. Przez cały okres PRL-u zajęcia dydaktyczne, nawet w ramach tej samej uczelni, odbywały się w różnych miastach. Podobnie rozrzucone były domy akademickie, w których mieszkała część studentów. Dodatkowo większość żaków codziennie dojeżdżała na uczelnię z okolicznych miejscowości (oddalonych o 20–30 i więcej kilometrów). To wszystko powodowało, że trudniej przyjmowały się modele studenckiego życia kulturalnego właściwe takim ośrodkom jak Warszawa, Kraków czy Wrocław, gdzie w każdym z tych miast znajdowało się kilka uczelni, wokół

32 Fertacz, Fic, „Zanim powstał...”.

33 *Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach*, https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Akademia_Wychowania_Fizycznego_im._Jerzego_Kuczki_w_Katowicach&oldid=74158914 (dostęp: 25.09.2025).

34 W katowickich Panewnikach funkcjonowała także druga uczelnia teologiczna – Wyższe Seminarium Duchowne oo. Franciszkanów. Była to uczelnia prywatna, związana z Papieską Akademią Teologiczną umową o współpracy naukowej, co pozwalało na nadawanie jej absolwentom państwowych stopni magisterskich (Puchała, *Duszpasterstwo akademickie w diecezji katowickiej*, 49).

35 W roku akademickim 1968/69 na uczelniach regionu studiowało 30 679 osób, w tym 16 550 na studiach dziennych; w roku 1978/79 – 47 270 osób, w tym 29 549 na studiach dziennych. Liczba ta systematycznie malała w latach 80. i w roku 1988/89 wynosiła odpowiednio 29 987 i 23 987 (*Rocznik Statystyczny Województwa Katowickiego*. 1969, 365; *Rocznik Statystyczny Województwa Katowickiego*. 1979, 339; *Rocznik Statystyczny Województwa Katowickiego*. 1989, 390).

nich domy studenckie, a miejscowych studentów dzieliło od uczelni najwyżej kilka kilometrów³⁶. Niemniej, w omawianym okresie w województwie działało około 50 klubów studenckich, a w samym regionie śląsko-dąbrowskim – 40³⁷. Z ramienia ZSP (potem SZSP) pieczę nad nimi sprawowała Śląska Rada Klubów Studenckich (ŚRKKS). Podlegały jej Uczelniane Rady Klubów Studenckich (URKS), PŚl i UŚ i wszystkie kluby studenckie znajdujące się na obszarze województwa katowickiego (później katowickiego, częstochowskiego i opolskiego)³⁸. ŚRKKS wydawała informatory programowe i materiały szkoleniowe, organizowała kursy szkoleniowe dla aktywu klubowego, zajmowała się oceną pracy klubów, badała zadowolenie studentów z działalności klubów, wysuwała propozycje poprawy ich atrakcyjności oraz inicjowała wiele akcji, mających na celu aktywizację środowiska.

Politechnika Śląska

Lokalizacja Politechniki Śląskiej w Gliwicach spowodowała, że to miasto znacznie wcześniej niż Katowice zaczęło tętnić studenckim życiem. Wraz z Politechniką powstawała tzw. dzielnicą akademicka, swoisty kampus akademicki w centralnej części miasta. Politechnika do połowy lat 80. była największą szkołą wyższą w regionie³⁹.

Pierwszy studencki klub – „Spirala” – został otwarty w marcu 1956 r. W kronice wydarzeń PŚl możemy przeczytać, że główną jego

36 Jolanta Król, Andrzej Matysik, *Regionalny Ośrodek Studencki ZSP „Kocynder”. Szkic monograficzny z suplementem* (Chorzów: [s.n.], 1990), 5.

37 Podane liczby są szacowane. Na obecnym etapie badań nie potrafię jednoznacznie wskazać liczby działających w regionie klubów studenckich. Tabela 1 (załącznik 1) zawiera wykaz klubów, które do tej pory zidentyfikowałam i przedstawiłam – czasem podając tylko nazwę – w artykule.

38 Statut Śląskiej Rady Klubów Studenckich klubem studenckim nazywa: „[...] miejsce (lokal) uczęszczany przez studentów, służące do organizowania imprez w ramach programu SZSP, skupiające życie towarzyskie i spełniające dodatkowo następujące wymogi organizacyjne: stałe dni i godziny otwarcia [oraz] obecność bufetu (kawa, herbata, napoje gazowane itp., wyposażenie w podstawowy sprzęt. Bezwzględnym warunkiem, decydującym o używaniu nazwy «klub» jest istnienie Rady Programowej, realizowanie stałego programu, jak również posiadanie prasy i podstawowego sprzętu” *Program – informator ŚRKKS* (Katowice: Socjalistyczny Związek Studentów Polskich, Śląska Rada Klubów Studenckich, 1974), 2.

39 W październiku 1945 r. w Gliwicach rozpoczęło studia 2 750 osób, a w roku akademickim 1979/80, kiedy PŚl przeżywała szczyt swego rozwoju organizacyjnego, w 15 Wydziałach studiowało ponad 20 tysięcy studentów, w tym około 11 tysięcy na studiach dziennych. „Politechnika Śląska...”

działalnością są imprezy koncertowe i taneczne oraz odczyty i dyskusje⁴⁰. W maju 1958 r., w przeddzień II Igrc Żaków Gliwickich otwarto drugi klub studencki – „Gwarek”. Rok później powstała przy nim Estrada poetycka⁴¹. Program tych klubów był tak budowany, aby zróżnicowane przedsięwzięcia i ich praca uzupełniały się nawzajem, a o charakterze klubu decydowały jego warunki lokalowe. W „Spirali” odbywały się imprezy kameralne: wieczory autorskie i inne spotkania, koncerty, występy teatrów małych form. Wiele przedsięwzięć organizowanych przez klub (np. prelekcje jazzowe, światopoglądowe, spotkania z muzyką kameralną) odbywało się poza jego siedzibą, w domach studenckich. W działalności klubu „Gwarek” można było wyróżnić dwa zasadnicze elementy: pracę sekcji i zespołów klubowych oraz jego działalność imprezowo-spotkaniową, a w dalszej kolejności także rozrywkową. W klubie działały sekcje: muzyczna, muzyki mechanicznej, filmowa, plastyczna oraz Studencki Teatr Poezji „Step”. Wspierając ruch „Pro Musica”, systematycznie współorganizował spotkania z muzyką poważną⁴². Kluby, a przede wszystkim „Gwarek” kojarzyły się z jazzem, w nich często zawiązywały się zespoły i rodziły nowe brzmienia. „Gwarek” udostępniał muzykom do prób piwnice pod salami klubowymi. To zespoły jazzowe grały na klubowych fajfach i wieczorkach tanecznych. Reprezentowały kluby na różnego rodzaju przeglądach i festiwalach. Związany z „Gwarkiem” zespół jazzu tradycyjnego High Society, dwukrotnie (w 1967 i 1968 r.) zajął II miejsce w festiwalu Jazz nad Odrą. Razem z katowickim Silesian Jazz Quartet dotarł do finału IV Festiwalu Kultury Studentów PRL, gdzie oba te zespoły zdobyły pierwsze nagrody w swoich kategoriach⁴³. Współpraca „Gwarka” z Śląskim Jazz Clubem zaowocowała organizacją najstarszego w regionie festiwalu jazzowego Boom Jazz. Jego pierwsza edycja odbyła się w 1973 r.⁴⁴ Nieco później „Gwarek” (razem z innymi gliwickimi klubami) miał bardzo duży wpływ na rozwój Gliwickiej Alternatywnej Sceny (GAS) – jednego z najprężniej rozwijających się środowisk

40 Bogumił Dudek, Ireneusz Motyka, Andrzej Rzepiela, Jerzy Sękowski, *Tradycje ruchu studenckiego na Politechnice Śląskiej* (Gliwice: [s.n.], 1975), 33.

41 *Ibidem*, 60.

42 *Materiały sprawozdawcze. 24 XI 1963–25 XI 1964* (Gliwice: Zrzeszenie Studentów Polskich. Rada Uczelniana przy Politechnice Śląskiej, 1964); *Materiały sprawozdawcze. 27 XI 1966–26 XI 1967* (Gliwice: Zrzeszenie Studentów Polskich. Rada Uczelniana przy Politechnice Śląskiej, 1967); *Materiały sprawozdawcze. 29 XI 1965–27 XI 1966* (Gliwice: Zrzeszenie Studentów Polskich. Rada Uczelniana przy Politechnice Śląskiej, 1966).

43 Dyakowski, „Kluby”, 86.

44 *Boom Jazz – Narodziny*, http://www.sjc.pl/content/48/boom_jazz_-_narodziny (dostęp: 25.09.2025).

alternatywnego rocka w Polsce lat 80.⁴⁵ Był najbardziej emblematicznym miejscem tego środowiska, w jego piwnicach odbywały się próby takich zespołów jak Śmierć Kliniczna, Absurd, R.A.P.⁴⁶

W październiku 1960 r. przy Radzie Wydziałowej ZSP Studium Nauczycielskiego PŚl powstał studencki klub „Helikon”⁴⁷, a w czerwcu 1964 r. otwarto pierwszy w Polsce Studencki Klub Prasy „Kropka” i – jak możemy przeczytać w „Almanachu Ruchu Kulturalnego i Artystycznego ZSP” – jeden z najmniejszych klubów studenckich w kraju, miejsce, gdzie można było poczytać prasę, posłuchać muzyki, podyskutować. Klub prowadził m.in. seminarium dziennikarskie, organizował wystawy malarstwa, fotografii, wieczory poetyckie, spotkania z aktorami i naukowcami⁴⁸.

W kwietniu 1966 r. na Politechnice powstał pierwszy ZMS-owski klub „Forum”, który z założenia prowadził działalność ideowo-polityczną, był klubem myśli politycznej. Patronat nad nim objęła redakcja tygodnika „Forum”⁴⁹. W grudniu 1968 r., tym razem w Rybniku, otwarto kolejny pod egidą ZMS klub „Aligator”, który później – prawdopodobnie po powstaniu SZSP – zmienił nazwę na „Ćwiek”⁵⁰. W maju 1970 r., także pod auspicjami ZMS, rozpoczął działalność klub „Betaforum”. Działały przy nim m.in.: Teatr „Program ” i zespół klubowy „Grupa EF”⁵¹. I w tym przypadku w latach 70. klub zmienił nazwę na „Program”. A ponieważ przez wiele lat był klubem w remoncie, nie wszyscy widzieli w nim sukcesora poprzednika⁵².

W kwietniu 1971 r. przy RW ZSP Filii PŚl w Dąbrowie Górniczej powstał klub „Filius”, a rok później rozpoczął działalność Studencki Klub Ośrodka Naukowo-Dydaktycznego PŚl w Katowicach „Wahadło”⁵³. Ten

45 Gliwicka Alternatywna Scena w kręgach polskiej kontrkultury obrosła legendą sceny muzycznej wymykającej się klasyfikacjom, stanowiła swoisty mariaż punk rocka, post punka, nowej fali i reggae. Zob. Piotr Zańko, Mirosław Pęczak, „Underground po Śląsku”, *Sprawy Niepodległościowe* 50 (2018), 1–15.

46 *Ibidem*, 5–6.

47 Dudek i in., *Tradycje ruchu...*, 52.

48 *Ibidem*, 55; *Almanach Ruchu Kulturalnego i Artystycznego ZSP* (Warszawa: Zrzeszenie Studentów Polskich 1968), 166–167.

49 Dudek i in., *Tradycje ruchu...*, 57.

50 *Ibidem*, 60 i 62.

51 *Ibidem*, 62.

52 Janusz Hetmańczyk, *Klub studencki „Program” w Gliwicach. Przyczynek do rysu historycznego*, <https://ordynacka.pl/klub-studencki-program-w-gliwicach-przyczynek-do-rysu-historycznego-2007/> (dostęp: 25.09.2025).

53 Dudek i in., *Tradycje ruchu...*, 63–64.

ostatni zasłynął z granych na wysokim poziomie dyskotek, koncertów i *jam sessions*. Bliskie sąsiedztwo Akademii Medycznej sprzyjało artystycznym klimatom. W klubie często grali najlepsi muzycy regionu⁵⁴.

Na fali nowych tendencji w latach 70. zaczęły powstawać centra klubowe – „Spirala-Forum” i „Gwarek-Kropka”.

Kluby studenckie Politechniki Śląskiej, podobnie jak kluby innych uczelni, prowadziły działalność na podstawie ramowego programu tygodnia, który w latach 70. przedstawiał się (tak został zapamiętany) następująco: poniedziałki – spotkania z aktorami, piosenkarzami, publicystami i innymi „ciekawymi ludźmi”; wtorki – muzyczne wieczory (muzyka poważna, jazzowa i inne); środy – działalność klubowa, próby zespołów i grup twórczych; czwartki – występy klubowe muzyków, piosenkarzy, kapel studenckich, kabaretów i innych; piątki – kluby otwarte dla twórców niebędących studentami; soboty i niedziele – popularne imprezy dyskotekowe nastawione na zarabianie pieniędzy⁵⁵.

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Katowice mimo obecności kilku szkół wyższych dość długo nie były postrzegane jako tętniący studenckim życiem ośrodek akademicki. Zarówno WSE, PWSM, ASP, jak i Wyższa Szkoła Pedagogiczna oraz Filia UJ – bezpośredni poprzednicy UŚ – nie należały do dużych uczelni⁵⁶. Liczba studentów w mieście wyraźnie wzrosła w latach 70. wraz przeniesieniem do Katowic części wydziałów ŚLAM i budową akademików w Katowicach-Ligocie oraz rozwojem Akademii Ekonomicznej i Uniwersytetu Śląskiego. UŚ swoje wydziały miał zlokalizowane w trzech

54 Zob. *Szlakiem śląskiego bluesa czyli schodkami w dół...*, zebrał Wojciech Mirek, oprac. Marcin Sitko (Bieruń: Black Point, 2023), 232–237.

55 Stanisław Kajzer, *Studia na Wydziale Mechanicznym Technologicznym. Studencki Ruch Kulturalny i Studenckie Praktyki Robotnicze w Politechnice Śląskiej. Rozliczenie z przeszłością* (Gliwice: Stowarzyszenie Wychowanków Politechniki Śląskiej, 2000), 12.

56 W pierwszym roku akademickim naukę w PWSP rozpoczęło 123 studentów, w Filii UJ – 105. W pierwszym roku działalności UŚ, dyplom ukończenia studiów otrzymało 665 osób, w piątym roku takich absolwentów było już ponad 1,1 tys. i wraz z rozwojem uczelni ich liczba stale rosła. Fertacz, Fic, „Zanim powstał...”. W roku akademickim 1978/79 studiowało w nim ponad 15,5 tys. osób, w tym blisko 9,3 tys. na studiach dziennych. AE w roku akademickim 1978/79 na 10 kierunkach kształciła blisko 6 tys. osób, w tym 3,3 tys. na studiach dziennych. *Rocznik Statystyczny Województwa Katowickiego. 1979*.

miastach: Katowicach, Cieszynie i Sosnowcu. Tam też powstawały domy studenckie⁵⁷.

Głównym centrum życia akademickiego były Katowice i tam jesienią 1958 r. otwarto Międzyuczelniany Klub Studencki „Ciapek”⁵⁸. Został zapamiętany przede wszystkim jako pierwszy klub z żywą muzyką, występami znakomitych muzyków, miejscem spotkań z ciekawymi ludźmi i rygorystycznym pilnowaniem wieku wpuszczanych do klubu osób. W latach 60. był miejscem kultowym. Występowali w nim jazzmani, wykonawcy muzyki pop, poezji śpiewanej, ponadto grano bluesa. Sensacją był koncert zespołu Polanie – jednego z najlepszych zespołów gitarowych w Polsce. W „Ciapku” można było spotkać Janusza Hryniewicza czy Józefa Skrzeka⁵⁹. Bardziej przyziemnymi wydarzeniami były cotygodniowe spotkania członków Akademickiego Klubu Turystycznego „Gronie”⁶⁰.

Równoległe z „Ciapkem” społeczność akademicką gromadziły nieliczne uczelniane kluby studenckie, w tym działający na terenie Filii UJ klub „Żaczek”⁶¹. Ich liczba zwiększyła się po powołaniu Uniwersytetu Śląskiego.

W listopadzie 1969 r. na Wydziale Humanistycznym UŚ otwarto jego pierwszy klub „Gołębnik”. Ze względu na skromne warunki lokalowe (mała powierzchnia na poddaszu w budynku uczelni) stanowił on głównie miejsce spotkań i kameralnych imprez, np. wieczorków jazzowych. Najprawdopodobniej w podobnym czasie na Wydziale Matematyki Fizyki i Chemii rozpoczął działalność klub „Kubuś”, a w Cieszynie – klub studencki późniejszej Filii UŚ „Panopticum”⁶².

W następnym roku w jednym z akademików nowo powstałego osiedla akademickiego w Katowicach-Ligocie otwarto największy i najlepiej wyposażony klub na Uniwersytecie – „Straszny Dwór”. Gromadził społeczność, która aktywnie uczestniczyła w różnych obszarach życia kulturalnego. Swoje grupy twórcze mieli miłośnicy fotografii, teatru, filatelistyki oraz plastycy. Działało Stowarzyszenie Polskiej Młodzieży Muzycznej

57 Fertacz, Fic, „Zanim powstał...”; *Rocznik Statystyczny Województwa Katowickiego*. 1979.

58 „Kilka słów o Ciapku”, *Trybuna Robotnicza* 258 (1958): 4.

59 *Szlakiem śląskiego bluesa...*, 60–65.

60 *Tyle ścieżek wydeptanych... Akademicki Klub Turystyczny „Gronie” im. Janusza Kalinowskiego w Katowicach. 1961–2021* (Katowice: AKT „Gronie” im. Janusza Kalinowskiego, Oddział Międzyuczelniany PTTK w Katowicach, 2021), 17.

61 Sylwester Fertacz, Kazimierz Miroszewski, *Marzec 1968 roku w województwie katowickim* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009), 170.

62 *Uniwersytet Śląski 1968–2008. „Mądrość zbudowała sobie dom...”*. *Dzieje, dokumentacja, źródła* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2008), 287.

„Pro Musica” i Studio Form Scenicznych „Gdzie”. Ze „Strasznym Dworem” związane były Teatry: „044”, „Kaganek” i „Próbny”, Grupa Poetycka „Krosno” oraz kabarety. Szerszej społeczności znany był ze znakomitych koncertów. Chętnie odwiedzali go śląscy muzycy, którzy doceniali jego niesamowitą atmosferę. W latach 70. „Straszny Dwór” zwyciężał w konkursach na najlepszy klub studencki w regionie i osiągał wysokie pozycje w ogólnopolskich konkursach o Nagrodę „Czerwonej Róży”⁶³.

W grudniu 1970 r. w nowym domu studenta na Osiedlu Tysiąclecia w Katowicach rozpoczął działalność klub „Cumulus”. Powstały przy nim m.in.: zespół muzyki kameralnej „Fa-Si-Do-Re” i Studio Poetyckie⁶⁴.

W lutym 1974 r. otwarto w Katowicach legendarny Klub Pracy Twórczej „Puls”, który podlegał Zarządowi Wojewódzkiemu SZSP. Został zapamiętany jako klub elitarny, do którego trudno było się dostać. Otwarty na różnorodną działalność twórczą, był mekką śląskiego środowiska artystycznego, w tym muzycznego. Do wczesnych godzin porannych odbywały się w nim liczne koncerty i *jam sessions*. W jego piwnicy grali zarówno śląscy wykonawcy (np. Ireneusz Dudek), debiutujące wówczas lokalne zespoły (np. Dżem), jak i wykonawcy z innych regionów Polski. W jednym z *jam sessions* uczestniczyli muzycy Procol Harum. Klub oferował swoją przestrzeń także poza godzinami otwarcia – dawał możliwość odbywania prób i przechowywania sprzętu. Poza muzykami bywali w nim także: aktorzy, reżyserzy, artyści kabaretowi, poeci i plastycy. Działał w nim m.in. Teatr 12a, Teatr „Owo”, kabarety „Bunkier” i „Drobbs”, grupy muzyczne „NN”, „Duo Gładkowski-Zgraja”, jazzowy big-band. Funkcjonowało w nim także „Studio Piosenki oraz Studio Prób Filmowych i Fotograficznych „ZOOM”⁶⁵.

Rok 1976 przyniósł trzy nowe uniwersyteckie kluby. W Katowicach otwarto „Akant” i „Pod Rurą”, a w Sosnowcu – w miejscu dawnego „Beansa” – klub „Zameczek”.

Uroczyste otwarcie klubu „Akant” odbyło się w obecności JM Rektora i innych notabli UŚ, w tym przedstawicieli władz partyjnych, na początku roku akademickiego 1976/1977⁶⁶. I chociaż – jak każdy inny

63 Dorota Stasikowska, „«Straszny Dwór» nie próżnuje”, *Kurier Festiwalowy* 9 (1987): 6; *Uniwersytet Śląski 1968–2008...*; Alicja Badetko, „Mikrowentyl. Klubowe życie studentów w Gliwicach i Katowicach w latach 1969–1981”, *Rocznik Muzeum w Gliwicach* 23 (2020), <http://muzeum.gliwice.pl/pl/nasza-ksiegarnia/produkt/e-book-rocznik-xxiii> (dostęp: 25.09.2025); *Szlakiem śląskiego bluesa...*, 215–221.

64 *Uniwersytet Śląski 1968–2008...*, 287.

65 Alicja Badetko, *Tam królował blues... Próba monografii Klubu Puls w Katowicach* (Opole: Wydawnictwo Scriptorium, 2014).

66 „Nowy klub studencki”, *Biuletyn Informacyjny UŚ*, listopad (1976): 60–61.

klub studencki – prowadził on mniej lub bardziej ortodoksyjnie działalność programową, został zapamiętany przede wszystkim jako prężnie działający klub muzyczny, jeden z najsłynniejszych na Śląsku. Mieścił się w niewielkich piwnicach zamieszkałej kamienicy w centrum Katowic, które UŚ otrzymał w użytkowanie od miasta. Grupa studentów zapagnęła utworzyć w tym miejscu klub muzyczny i to marzenie udało im się zrealizować. W Klubie spotykali się wszyscy najważniejsi artyści i osoby związane z kulturą w Katowicach – spośród muzyków m.in. Jan „Kyks” Skrzek, Leszek Winder, Rysiek Riedel czy Irek Dudek. Za dnia w „Akancie” odbywały się próby zespołów (jednym z nich był np. Dżem), a w piątkowe wieczory *jam sessions*, na które przyjeżdżali ludzie z całej Polski. W „Akancie” – jak głosi legenda – Irek Dudek wymyślił Rawę Blues⁶⁷ – imprezę, która stała się najważniejszym festiwalem bluesowym w Polsce. Większość koncertów pierwszych edycji Festiwalu odbywała się na małych scenach w klubach studenckich⁶⁸. Kameralność klubów „dawa[ła] wykonawcom i słuchaczom bliskość, bezpośredniość w kontakcie z muzyką (i sobą), a także poczucie alternatywnej i kontestacyjnej wspólnoty [...]”⁶⁹. W „Akancie” przesłuchania konkursowe do Rawy Blues odbywały się do końca lat 80.⁷⁰

Klub „Pod Rurą” działał na Wydziale Pedagogiki i Psychologii i ze względu na trudne warunki lokalowe początkowo był przede wszystkim miejscem spotkań członków klubu turystycznego „Tapatiki”. Prawdziwą działalność klubową rozpoczął dopiero w latach 80.⁷¹

Studenci w Sosnowcu swój klub „Zameczek” otrzymali w lutym 1976 r. Działały w nim m.in. zespół muzyczny i grupa twórcza „Teatr Niedomknięty”. Cztery lata później w jednym z domów studenckich otwarto kolejny klub studencki, „Remedium”, który już we wrześniu razem z klubami „Zameczek” i „Parnas” utworzył Studenckie Centrum Kultury

67 Prawdziwsze będzie stwierdzenie, że nie wymyślił, ale przyniósł pomysł. Przyszedł z nim do studentów, bo jak sam po latach powiedział – wtedy nie mógł być jeszcze właścicielem swojego pomysłu. Aleksandra Szatan, *Upór Irka Dudka sprawił, że mekka muzyki bluesowej jest tu, na Śląsku*, <https://plus.dziennikzachodni.pl/upor-irka-dudka-sprawil-ze-mekka-muzyki-bluesowej-jest-tu-na-slasku/ar/3600659> (dostęp: 25.09.2025).

68 „Kronika”, <https://rawablues.com/pl/kronika> (dostęp: 25.09.2025).

69 Poza „Akantem” były to: „Puls”, „Medyk”, „Kwadraty”, „Wahadło”, chorzowski „Kocyn-der”, bytomski „Pyrlik”, „Gwarek” i „Spirala” w Gliwicach oraz „Ćwiek” w Rybniku. *1. Rawa Blues Festival*, <https://rawablues.com/pl/kronika/1-rawa-blues-festival> (dostęp: 25.09.2025).

70 Zbigniew Kantyka, „Blues nad Rawą”, *Gazeta Uniwersytecka UŚ 2* (1992), <http://gazeta.us.edu.pl/node/204271>; *Szlakiem śląskiego bluesa...*, 23–37.

71 Zbigniew Widera, „Klub «Pod Rurą»”, *Biuletyn Informacyjny UŚ 6* (1980): 79–81.

(SCK) „Zameczek-Remedium”. Zespół trzech kompleksów pomieszczeń klubowych miał przyczynić się do lepszej koordynacji programu klubowego i zapewnić wszystkim grupom twórczym i agendom działającym pod auspicjami SCK dogodniejsze warunki do pracy. Ówczesnym studentom „Zameczek-Remedium” kojarzyło się – jak większość śląskich klubów studenckich – z muzyką i koncertami, niemniej kluby były przystanią różnorodnych grup twórczych. W ramach SCK od 1981 r. działała Piwnica Literacka „Remedium” (PLR), która tworzyła z przerwą na stan wojenny do 1986, kiedy to zostały wydane ostatnie tomiki twórców związanych z PLR. Przy Centrum działały także: Studencki Ośrodek Filmowy „Zameczek”, który wydawał w latach 1984–1987 własne czasopismo pod nazwą „Szwenk”, Studio Piosenki i Śląska Filia Centralnego Ośrodka Informacji i Analiz Studenckiego Ruchu Kulturalnego. Przy klubie „Remedium” działalność prowadził Klub Jazzowy, zaś w ramach sceny monodramu funkcjonował Teatr Pantomimy⁷².

W pierwszej połowie lat 80. w jednym z akademików w katowickiej Ligocie Uniwersytet otworzył następny swój klub „Za Szybą”. W podobnym czasie Zrzeszenie Studentów Polskich wzięło także pod swoją pieczę dotychczasowy, znany w środowisku śląskich artystów Klub Pracy Twórczej „Marchoń”, przekształcając go w Akademickie Centrum Kultury „Marchoń”. Tym samym studenci zyskali w Katowicach nowy klub środowiskowy⁷³.

Śląska Akademia Medyczna

Śląska uczelnia medyczna mimo szybkiego rozwoju nie należała do dużych ośrodków akademickich. Rozmieszczenie ośrodków dydaktyczno-naukowych na terenie kilkunastu miast i domów akademickich w czterech lokalizacjach (Rokitnica, Zabrze, Katowice, Sosnowiec) nie ułatwiało żakom twórczości artystycznej i uczestnictwa w kulturze. W najgorszej sytuacji byli studenci w Rokitnicy, którzy dodatkowo czuli się (i *de facto* byli) odcięci od świata⁷⁴.

72 Jadwiga Januszko, „Studenckie centrum Kultury «Remedium-Zameczek»”, *Biuletyn Informacyjny UŚ* 1 (1981): 84–86.

73 *Informator ORKS* (Warszawa: Zrzeszenie Studentów Polskich, Ogólnopolska Rada Klubów Studenckich, 1988).

74 W listopadzie 1948 r. na pierwszym roku Wydziału Lekarskiego i Oddziału Stomatologicznego zajęcia dydaktyczne rozpoczęło 231 studentów, w roku akademickim 1958/59 na wszystkich kierunkach studiowało 2307 osób, a 20 lat później – blisko 5300. *Śląska Akademia Medyczna im. Ludwika Waryńskiego 1948–1978*, red. Stefan Knapik

Rada Uczelniana ZSP już na początku 1955 r. powołała do życia Klub Młodego Medyka w Rokitnicy, a rok później, pod tą samą nazwą (choć można też spotkać się z nazwą Klub Młodego Cyrulika) – w Zabrzcu. Kluby były niewielkie, otwarte w wybrane dni tygodnia, ze skromnym bufetem (i niespecjalnie dobrą kawą) i chyba niezbyt popularne. Wydaje się, że ich powołanie nie było inicjatywą oddolną. „Reklamowały się” na łamach „Śląskiego Medyka”, podając czasami (ubogi) program wydarzeń, który na czas sesji zmieniano na jeszcze bardziej skromny⁷⁵. Na początku następczej dekady już z inicjatywy studentów otwarto w Zabrzcu-Rokitnicy, także pod auspicjami RU ZSP, klub „Omega”, a później, najprawdopodobniej na początku lat 70., w Zabrzcu – klub „Synapsa”⁷⁶.

Najpopularniejszy, zwłaszcza w latach 60., klub „Czarny Kot”, zwany również Piwnicą (od miejsca zlokalizowania), zorganizowali studenci-harczerze 32. Sanitarnej Drużyny Instruktorskiej ZHP (od 1964 r. – Studenckiego Kręgu Instruktorskiego ZHP)⁷⁷. Podejmowane w nim aktywności nie skupiały wyłącznie harcerzy; działalność kulturalna obejmowała różne środowiska. Organizowano spotkania z ciekawymi ludźmi, wieczory poetyckie, quizy, wieczorki taneczne, pogadanki, spotkania o charakterze społeczno-politycznym, jak również różnorodne imprezy, np. „Przegląd Kulturalny Studentów Śl.A.M.” Przy klubie działały m.in.: stowarzyszenie „Pro Musica”, koło miłośników starej płyty, swoje miejsce znalazł też powołany rok wcześniej harcerski teatr studencki „Sowizdrzał”, Estrada poetycka, Estrada literacka. Prowadzono stały bar z posiłkami przygotowywanymi we własnym zakresie⁷⁸.

W połowie lat 70. studenci w Sosnowcu, w swoim domu akademickim zorganizowali klub „Farmakon”. W Katowicach dużą popularnością, przede wszystkim ze względu na dobrą muzykę, cieszył się powstały nieco

(Katowice: Śląska Akademia Medyczna, 1978), 25; *XX-lecie Śląskiej Akademii Medycznej im. Ludwika Waryńskiego... Informator na rok szkolny 1968/69* (Katowice: Śląska Akademia Medyczna, 1969), 192.

75 „Klub Młodego Medyka”, *Śląski Medyk* 7 (1956): 5; „Plan Imprez Klubu Młodego Medyka”, *Śląski Medyk* 3 (1956): 4.

76 *Program – informator ŚRKS*, 13.

77 Powstała w 1958 r. w ŚLAM drużyna harcerska była jedną z pierwszych drużyn działających na wyższej uczelni w Polsce. Działalność harcerska w ruchu studenckim uczelni miała początkowo charakter eksperymentu. Praca ograniczała się do niewielkich akcji sanitarno-medycznych, turystycznych, kulturalnych i zbiórek harcerskich. W miarę upływu czasu formy działania stawały się coraz bardziej dojrzałe i zaczęły obejmować szersze środowisko studenckie, harcerskie oraz miejscowe społeczeństwo. *Działalność społeczna, wychowawcza i naukowa Studenckiego Kręgu Instruktorskiego ZHP przy Śląskiej Akademii Medycznej w latach 1958–1988* (Katowice: Śląski Uniwersytet Medyczny – Biblioteka Główna, 2011), 30–39.

78 *Ibidem*, 30–75.

wcześniej klub „Medyk”. Klub mieścił się na parterze jednego z akademików ŚLAM w Katowicach-Ligocie. Jan Błędowski wspomina, że klub zajmował przeszklone pomieszczenie przypominające wyglądem trochę salę wykładową, i trudno było poczuć w nim atmosferę „artystycznej piwnicy”; mimo to grali w nim najlepsi muzycy i zespoły z całej Polski, a studenci na koncerty „walili drzwiami i oknami”. „Medyk” był także miejscem prób dla okolicznych zespołów, m.in. Dżemu, Pick Up czy grupy Kwadrat⁷⁹.

Pozostałe szkoły wyższe: AE, AWF, PWSM, Filia ASP w Krakowie

Spośród pozostałych uczelni katowickich działalność klubową – za sprawą klubu „Kwadraty” założonego pod patronatem ZSP najprawdopodobniej w połowie lat 60. – najprężniej prowadziła Akademia Ekonomiczna⁸⁰. Była najstarszą i drugą co do wielkości uczelnią w Katowicach.

Klub, który uczelnia hojnie dofinansowywała, mieścił się w jednym z domów studenckich AE w Katowicach-Ligocie. W drugiej połowie lat 70. bywali w nim chyba wszyscy muzycy, którzy wówczas działali w Katowicach. Między innymi warunki lokalowe i doskonały sprzęt zakupiony przez władze uczelni sprawiały, że stał się mekką śląskich muzyków, a zwłaszcza młodych, początkujących zespołów. Klub miał też własny, liczący się w środowisku zespół jazz-rockowy „Kwadrat”. Po latach „Kwadraty” są wspomniane jako absolutnie kultowe miejsce⁸¹.

W Katowicach swój klub „Olimpionik” mieli także studenci AWF, który działalność pod egidą ZSP najprawdopodobniej rozpoczął na początku lat 70⁸².

Uczelnianym klubem studenckim nie mogli pochwalić się przyszli artyści⁸³, niemniej wielu z nich było stałymi bywalcami kultowych klubów innych katowickich uczelni. Przyszli muzycy czy graficy niejednokrotnie na zasadzie wolnych strzelców „zasilali” składy grup muzycznych czy pracowali nad oprawą plastyczną imprez.

79 *Szlakiem śląskiego bluesa...*, 142–144; *Informator ŚRK.S...*

80 *Tyle ścieżek wydeptanych...*, 12.

81 *Szlakiem śląskiego bluesa...*, 30.

82 *Informator ŚRK.S...*, 13.

83 W informatorze ŚRK.S z 1978 r. w wykazie klubów ŚRK.S pojawia się „Bacówka” (z adresem) jako klub PWSM. Jest to jedyna wzmianka o ewentualnym klubie PESM, na jaką do tej pory trafiłam.

Regionalne ośrodki studenckie

Specyficzna sytuacja śląskich uczelni – wspomniane już ich rozproszenie na terenie silnie zurbanizowanego regionu śląsko-dąbrowskiego oraz fakt, że bardzo duża liczba studentów nie zamieszkiwała w akademikach i codziennie dojeżdżała na zajęcia z okolicznych miejscowości – powodował, że większość młodzieży studiującej po zajęciach wracała do swoich domów i rzadko komu wystarczało czasu i zapału, żeby wrócić wieczorem lub w niedzielę do uczelnianego klubu. Taka sytuacja zainspirowała bardziej aktywnych studentów do organizowania klubów w miejscach ich zamieszkania, w miejscowościach, w których wprawdzie nie było uczelni wyższej, ale byli żacy i absolwenci⁸⁴. Regionalne ośrodki studenckie (ROS-y), bo taką nazwę nadano tej nowej formule klubu studenckiego, zaczęły pojawiać się na mapie aglomeracji katowickiej w połowie lat 60. Zostały nazwane śląskim eksperymentem klubowym⁸⁵.

Cechą charakterystyczną ROS-ów była ich otwartość na lokalne środowiska, w których powstawały. Z założenia skupiały nie tylko studentów, ale również młodzież pracującą. Współpracowały z lokalnymi stowarzyszeniami, szkołami, miały koła sympatyków, angażowały mieszkańców do wspólnych działań⁸⁶.

Pierwszy Regionalny Ośrodek Studencki „Pyrlik” powstał w 1965 r. w Bytomiu. Początkowo działał pod egidą Rady Uczelnianej ZSP Politechniki Śląskiej, później Rady Okręgowej ZSP (utworzonej w 1969 r.). W bardzo krótkim czasie stał się ważnym centrum kulturalnym na mapie Bytomia. Nazwa klubu wielokrotnie pojawiała się w „Almanachach Ruchu Kulturalnego ZSP”; w tym obejmującym lata 1969–1972 możemy przeczytać:

84 Król, Matysik, *Regionalny...*, 5; *Informator ŚRKS...*, 1.

85 *Almanach Ruchu Kulturalnego...*, s. 166. Alicja Badetko zwraca uwagę, że organizacja ROS-ów dobrze współgrała z kontrolującym stylem sprawowania władzy przez decydentów politycznych. ROS-y pełniły rolę „wentyli” – władza miała w jednym miejscu ludzi, którzy mogli mówić to, co myślą. Alicja Badetko, „Studenci z lamusa”, *Śląsk* 12 (2008): 44. Wydaje się zatem, że korzyść była obustronna, chociaż niekonieczne równa. W dłuższej perspektywie wzajemne „podchody” więcej korzyści przyniosły żakom.

86 ŚRKS w swoim statucie regionalnym ośrodkiem studenckim nazywa „Klub SZSP w miejscu zamieszkania studentów podczas ich studiów, posiadający własny lokal (względnie wypożyczony lub udostępniony przez władze miejskie lub organizacje społeczne), działający w ramach programu SZSP z uwzględnieniem problematyki i interesów regionu, skupiający życie towarzyskie studentów i innych osób współpracujących z środowiskiem studenckim. Bezwzględnym warunkiem przyjęcia ROS do ŚRKS oraz używania nazwy «klub» jest istnienie Rady Programowej, realizowanie stałego programu z odpowiednim zabezpieczeniem sprzętowym jak również akceptacja działalności przez odpowiednie władze miejskie (PMRN)” *Program – informator ŚRKS*, 2.

Sukces PYRLIKA był wynikiem ścisłego związku z miastem, regionem studiów. Nie zamykał się hermetycznie w środowisku studenckim, szeroko wychodził na zewnątrz proponując szereg takich imprez, których brak było w mieście. Nic dziwnego, połowa zarządu to autentyczni górnicy, sztygarzy, którzy z klubu szli ‘na kopalnię’ i odwrotnie⁸⁷.

Z „Pyrlikiem” związanych było wielu muzyków i grup twórczych. W 1970 r. rozpoczął działalność świeżo ukonstytuowany „Bytomski Klub Jazzowy”. Stałymi bywalcami Klubu byli np. Józef Skrzek i jego Silesian Blues Band, przemianowywany później na SBB, którzy głębokie piwnice Klubu wykorzystywali do niekończących się prób i jamów. W „Pyrliku” powstał oficjalny fanklub SBB. Cyklicznie odbywały się wojewódzkie eliminacje do festiwalu Jazz nad Odrą. Organizowano także duże koncerty symfoniczne z udziałem gwiazd. Pracowały teatry: „Wiatyk”, „ID”, „NTT Stadium” oraz kabaret „Cuba i przyjaciele”; działał klub filmowy „Kino mgr. inż. Dyzia”. Renomę miało Klubowe Forum Dyskusyjne. W latach 1976–1983 cyklicznie organizowano Festiwal Kultury Studenckiej Muli-mare (Muzyka, Literatura, Malarstwo, Reszta), który stał się fenomenem kulturowym – podobnie jak sam „Pyrlik” – nie tylko w Bytomiu. Prozę codziennego życia urozmaicały comiesięczne turnieje brydża, szachów i skata, bale przebierańców i – co oczywiste – dyskoteki⁸⁸.

Przełom lat 60. i 70. to prawdziwy wysyp ROS-ów. Powstawały kolejno w niemal każdym z miast regionu. W maju 1969 r. grupa ówczesnych studentów utworzyła w Leszczynach Regionalny Ośrodek Studencki „Posesyjni”. Schronienia udzielił im w swojej siedzibie miejscowy Klub Górniczy. Na początku lat 70. „Posesyjni”, już pod egidą ZSP, należeli do najlepszych klubów studenckich w Polsce – w Ogólnopolskim Konkursie Klubów Studenckich o Nagrodę „Czerwonej Róży” dwukrotnie zdobyli główny laur. Przy „Posesyjnych” działało „Koło Sympatyków ROS” – grupa uczniów okolicznych szkół średnich, którzy stopniowo zasilali ich szeregi. Warto dodać, że w kilkunastotysięcznych Leszczynach takiej szkoły wówczas nie było. „Posesyjni” współpracowali z lokalnymi organizacjami i zakładami pracy, mieli swój kabaret „Teatryk Rozrywki”, studio nagrań „BER 505”, organizowali przedstawienia, dyskusje, a także „otrząsiny” ze studenckim korowodem, jarmarkami, potańcówkami,

87 Dyakowski, „Kluby”, 108.

88 *Informator ŚRKS...*, 1–3; Jan Poprawa, „Jazz po studencku”, w: *Almanach Ruchu Kulturalnego i Artystycznego ZSP* (Warszawa: Zrzeszenie Studentów Polskich 1973), 91; *Szlakiem śląskiego bluesa...*, 180–189; Badetko, „Studenci z lamusa”, 44–45.

które potem przekształciły się w „Dni Leszczyn”. Zapraszali do siebie najlepsze w Polsce zespoły studenckie, sami byli zapraszani przez innych⁸⁹.

Najprawdopodobniej pod koniec lat 60. rozpoczął działalność także ROS „Beanus” w Sosnowcu. W mieście nie było jeszcze uczelni wyższej i klub miał być miejscem spotkań dla studentów mieszkających w Zagłębiu Dąbrowskim, a dojeżdżających na zajęcia do innych ośrodków. Pomyślnie znaleźli lokum w piwnicach zabytkowego budynku, które udało się wyremontować dzięki finansowemu wsparciu ZSP i sosnowieckich zakładów pracy. W „Beanusie” miały miejsce wieczorki literackie, występy kabaretów (np. „Elita”), słuchano muzyki z najnowszych longplayów i opowieści o wykonawcach i piosenkach. Grał w nim, ale też odbywał swoje próby zespół SBB Józefa Skrzeka. Były też dyskoteki i występy znanych artystów, np. Marka Grechuty, Maryli Rodowicz⁹⁰.

W listopadzie 1970 r. na mapie Chorzowa oficjalnie pojawił się Regionalny Ośrodek Studencki „Kocynder”. Od pierwszych dni istnienia był otwarty zarówno dla studentów, jak i młodzieży pracującej. Niemniej – jak wspomina Jolanta Król – „wkupienie” się w łaski chorzowskiej społeczności trochę trwało⁹¹. Mimo kłopotów lokalowych – będących wynikiem trzech przeprowadzek i licznych remontów – Klub na przestrzeni lat wypracował renomę i stale powiększał swoją publiczność. Organiczna praca programowa czyniła z niego miejsce tętniące życiem, rozpoznawalne nie tylko w Chorzowie⁹². Działy przy nim m.in.: Estrada Literacka, Teatr Małych Form, Teatrzyk Piosenki „TO MY”, zespoły Exodus i Diagram, Grupa Pracy Twórczej „MONADA”, Teatr „Faktorium”. W klubie organizowano spotkania pasjonatów muzyki poważnej, wieczory piosenki rajdowej. I przede wszystkim cykliczne imprezy związane z jazzem. Do najbardziej znanych należały: „Jeśli Jazz, to w Kocyndrze” – obejmujący projekcje w technice video najświetniejszych koncertów jazzowych i bluesowych w świecie oraz koncerty na żywo najlepszych rodzimych twórców, „Ciut Dżeziku przy Stoliku” – comiesięczne kameralne występy małych formacji jazzowych, i przede wszystkim „Jazz w Kocyndrze” – wydarzenie, które doczekało się miana śląskiego Jazz Jamboree. Podczas

89 *Ibidem*, 45; Izabela Salamon, „To były czasy Posesyjnych”, *Nowiny. Tygodnik Regionalny* 26 (2014): 15.

90 Wojciech Todur, *Sosnowiec w czasach PRL-u. Boney M. z niezapowiedzianą wizytą w Tip Topie*, <https://sosnowiec.wyborcza.pl/sosnowiec/7,93867,27695294,sosnowiec-w-czasach-prl-u-boney-m-z-niezapowiedziana-wizyta.html> (dostęp: 25.09.2025).

91 Król, Matysik, *Regionalny...*, 58.

92 Szczegółowo działalność programową Klubu omawiają Jolanta Król i Andrzej Matysik w wydanym w 1990 r. szkicu monograficznym „Kocyndra” Zob. *ibidem*.

kilkudniowych „maratonów” jazzowych na kocyndrowej scenie wystąpili prawie wszyscy najważniejsi jazz- i bluesmani w Polsce⁹³.

Mocną stroną „Kocindra” były także kabarety: „W krótkich spodenkach” oraz „Toluś-Party”. W latach 1982–1987 organizowano niezwykle popularny przegląd kabaretów „Manewry kabaretowe”. Stałym punktem była Piwnica Kabaretu „Długi” pod nazwą „Długi i wierzyciele”. Idea imprezy zawierała się w prezentacji najlepszych satyryków – wierzycielami formacji byli zaproszeni przez nią goście⁹⁴.

W powstaniu klubu studenckiego w Będzinie duże zasługi miał Jan Doberman – dyrektor Teatru Dzieci Zagłębia, który zachęcił będzińskich studentów do wspólnej zabawy w teatr. ROS „Ethiopus” rozpoczął działalność w 1971 r., z siedzibą w będzińskim teatrze. W ciągu niespełna trzech lat studenci zorganizowali kilkadziesiąt imprez na scenie teatru – między innymi „Poranki Teatralne”, czyli cykliczny przegląd dorobku artystycznego młodzieży szkolnej, festiwal teatrów młodzieżowych z okazji 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika i wiele innych imprez, na których gościły teatry z Krakowa, Częstochowy, kabaret Eskulap z Łodzi czy legendarny wrocławski kabaret Elita⁹⁵.

Poza wyżej wymienionymi klubami w połowie lat 70. na obszarze aglomeracji katowickiej działały jeszcze cztery ROS-y: „Siemion” w Siemianowicach Śląskich, „Novum” w Zawierciu, „Perspektywy” w Rudzie Śląskiej oraz „Panel” w Wojkowicach⁹⁶. Nie wszystkie wyszły poza stadium spotkań towarzyskich i przetrwały dłużej niż kilka lat.

* * *

Śląskie kluby studenckie były domem dla artystów wszystkich muz, niemniej tętniły przede wszystkim życiem muzycznym. W wielu z nich rodziły się i rozwijały talenty, zawiązywały nowe zespoły, powstawały premierowe utwory. Były świadkami narodzin jazzu i śląskiego bluesa, a w latach 80. Gliwickiej Alternatywnej Sceny.

W 2015 roku UNESCO przyznało Katowicom tytuł kreatywnego miasta w dziedzinie muzyki. W ramach programu Miasto Muzyki UNESCO powstał „Szlak Śląskiego Bluesa” – swoista lista miejsc, gdzie na Śląsku grało się muzykę z bluesowymi korzeniami. Na szlaku

93 Jolanta Król, „Jeśli jazz to w Kocyndrze”, *Zeszyty Chorzowskie* 18 (2018): 101–117.

94 Król, Matysik, *Regionalny...*

95 Jan Kuczyński, *Pod parasolem Jana Dormana czyli krótka historia Klubu Studenckiego Ethiopus* (Będzin: Towarzystwo Przyjaciół Będzina, 2014).

96 *Informator ŚRKS...*, 1–3.

znalazło się 10 klubów studenckich z okresu PRL: „Ciapek”, „Akant”, „Puls”, „Kwadraty”, „Medyk”, „Straszny Dwór”, „Pod Rurą”, „Wahadło”, „Pyrlik” i „Kocynder”⁹⁷.

Stan badań, utrudnienia i perspektywy badawcze

Kluby studenckie i – szerzej – kultura studencka są dzisiaj dla wielu świadków PRL ważnym punktem odniesienia. Fenomeny te weszły do obiegu pamięci zbiorowej jako doświadczenie pokoleniowe i spod piór osób zaangażowanych w tworzenie ówczesnego środowiska, rzadziej badaczy, wychodzi coraz więcej publikacji, często o charakterze wspomnieniowym, które przybliżają działalność kulturalną studentów w tym okresie⁹⁸. Publikacje te są ważnym i cennym źródłem informacji, także dlatego, iż poważnym problemem, przed jakim staje dzisiaj badacz tego zjawiska, jest brak dokumentacji klubowej. W PRL nie było obowiązku (i zwyczaju) jej archiwizowania. Wprawdzie już w latach 70. powstał Centralny Ośrodek Informacji i Analiz Ruchu Studenckiego (jeden z jego oddziałów mieścił się w Sosnowcu przy SCK „Zameczek – Remedium”), który zajmował się dokumentowaniem artystycznej i kulturalnej działalności studentów, ale jego zasoby po 1990 r. uległy rozproszению, jeśli nie zniszczeniu. Podobnie jak zalegające w wielu klubowych szafach i kanciapach „papierzyska”⁹⁹.

Kluby studenckie podległe Śląskiej Radzie Klubów Studenckich nieczęsto stawały się obiektem badań. Tylko kilku z nich poświęcono większe opracowania. Pierwszą tego typu pracą był wydany przez Śląską Filię Centralnego Ośrodka Informacji i Analiz Studenckiego Ruchu Kulturalnego *Zarys monograficzny Studenckiego Klubu Zameczek w Sosnowcu*.

97 *Szlak Śląskiego Bluesa...*

98 Poza pracami wymienionymi w bibliografii załącznikowej w ostatnich kilku latach ukazało się kilka publikacji przybliżających kluby i kulturę studencką Krakowa i Warszawy. Są to: *Kultura studencka we wspomnieniach jej twórców* przygotowana pod redakcją Michała Szandudy i jego autorska praca *Kultura studencka na Uniwersytecie Rolniczym. Historia i współczesność* (2020); *Hybrydy... zawsze piękni, zawsze dwudziestoletni. Wspomnienia, szkice* pod redakcją Sławomira Rogowskiego (2019); *Kluby studenckie w Warszawie 1956-1980* Konrada Rokickiego (2018); *Moja historia krakowskich Jaszczurów 1966-1968* Krzysztofa Miklaszewskiego (2018).

99 Tadeusz Skoczek za brak zainteresowania archiwami organizacji studenckich działających w PRL, zwłaszcza z lat 70. i 80., i brak zainteresowania badaczy tym, co miało miejsce w PRL, obarcza winą decydentów ustrojowej transformacji lat 90. Zob. Skoczek, „Kultura studencka. Kontynuacje...”; *idem*, „Kultura studencka 1975-1989...”

Najczęstszym przedmiotem opracowań stał się Regionalny Ośrodek Studencki „Kocynder”. Dużą w tym zasługą wieloletniego kierownika klubu – Joanny Król, która na bieżąco dokumentowała działalność klubu i razem z Andrzejem Matysikiem przygotowała zarys monograficzny Klubu¹⁰⁰. Król jest też autorką pracy *Jeśli Jazz to w Kocyndrze*¹⁰¹. W 2020 r., w roku jubileuszu klubu, ukazało się opracowanie naukowe *Kocynder – 50 lat*, będące częścią większego projektu, mającego na celu m.in. rozpoznanie rozproszonych dokumentów związanych z klubem, ocenę ich przydatności z punktu widzenia jego dziejów (ale i szerzej: historii kultury studenckiej w drugiej połowie XX wieku i współczesnych instytucji kultury na Śląsku) oraz ich zarchiwizowanie. W publikacji autorzy prezentują retrospektywne spojrzenia ludzi, którzy działali w klubie przez kolejne lata jego istnienia¹⁰².

Trzy ROS-y: „Pyrlik”, „Kocynder” i „Posesyjni”, krótko przedstawiła w artykule *Studenci z Lamusa* Alicja Badetko¹⁰³. Autorka podjęła także próbę porównania działalności dwóch klubów studenckich: gliwickiego „Gwarka” i katowickiego „Straszego Dworu”¹⁰⁴.

Dekadę temu Jan Kuczyński – jeden z założycieli i najbardziej aktywnych klubowiczów – opublikował nakładem Towarzystwa Przyjaciół Będzina krótką, ale – jak dowodzi – bogatą historię klubu studenckiego „Ethiopus”¹⁰⁵.

W tym samym roku próbę monografii klubu „Puls” w Katowicach wydała przywoływana już Alicja Badetko¹⁰⁶.

Ta sama autorka sporo miejsca działalności klubowej, przede wszystkim kabaretowej poświęciła w swojej rozprawie doktorskiej „Dzieje kabaretu na Górnym Śląsku w latach 1953–1981”¹⁰⁷.

I to wszystko. Nie ma swojej monografii (ani zarysu takiej pracy) najbardziej rozpoznawalny na forum ogólnopolskim bytomski „Pyrlik”. Podobnie jak – jedno z najstarszych w regionie – kluby gliwickie czy katowicki „Akant”.

Niniejszy artykuł jest próbą przedstawienia klubów studenckich działających w okresie PRL w regionie śląsko-dąbrowskim. Nie jest to

100 Zob. Król, Matysik, *Regionalny...*

101 Zob. Król, „Jeśli jazz...”

102 Zob. Gęsikowska i in., *Kocynder...*

103 Zob. Badetko, „Studenci...”

104 Zob. *eadem*, „Mikrowentyl...”

105 Zob. Kuczyński, *Pod parasolem...*

106 Zob. Badetko, *Tam królował blues...*

107 Zob. *eadem*, *Dzieje kabaretu...*

prezentacja wyczerpująca. To efekt wstępnego „rozpoznania terenu” – identyfikacji klubów, czasu i miejsca, w jakim działały, i ich najważniejszych obszarów aktywności, czasem ludzi z danym klubem związanych. Mapa klubów, która powstała, pozwala mi lepiej ukierunkować dalsze badania i ułatwia rozpoznanie rozproszonych źródeł.

Najprawdopodobniej najwięcej z nich znajduje się w rękach prywatnych; pojedyncze dokumenty (sprawozdania, programy) czy takie artefakty jak afisze, plakaty – w archiwach i muzeach, głównie uczelnianych. Dużą wartość informacyjną mają ówczesne czasopisma studenckie (które same w sobie stanowią interesujący obszar badań), informatory ORKS i ŚRKs, almanachy ruchu kulturalnego ZSP/SZSP, opracowania Ośrodka Informacji i Analiz Ruchu Studenckiego i inne. Ich pojedyncze egzemplarze znajdują w bibliotekach na terenie całego kraju. Artefakty kultury studenckiej są także coraz częściej w ramach różnorodnych projektów, np. poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego, digitalizowane i w ten sposób powiększają zasoby bibliotek, archiwów i muzeów cyfrowych. Osobną grupę stanowią prace poświęcone twórczości artystycznej i kulturze regionu, poszczególnym uczelniom, ruchom młodzieżowym itp. Ważne źródło stanowią też przywoływane już publikacje o charakterze wspomnieniowym.

Identyfikację materiałów i dostęp do nich utrudnia ich duże rozproszenie i heterogeniczność metadanych opisowych¹⁰⁸. Zatem warte uwagi są wszelkie przedsięwzięcia zmierzające do gromadzenia, opracowania oraz archiwizowania ocalałego dziedzictwa. Wydaje się, że obecnie jedynym ośrodkiem naukowym, który próbuje budować profesjonalne zaplecze dla badań nad kulturą studencką, jest Biblioteka Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, gdzie przy funkcjonującym w jej strukturze Muzeum UKM powstała Pracownia Badań nad Kulturą Studencką¹⁰⁹. Bogate zbiory Pracowni zawierają wiele materiałów przydatnych także w badaniach nad kulturą studencką Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego.

108 Biblioteki, biblioteki cyfrowe, archiwa (uczelniane, społeczne) muzea i wirtualne muzea gromadzą oraz udostępniają wiele artefaktów kultury studenckiej okresu PRL. Brak ujednoczenia metadanych utrudnia także efektywną agregację danych w spójne bazy, np. tematyczne kolekcje, które mogłyby zostać wykorzystane w pracy badawczej.

109 *Pracownia Badań nad Kulturą Studencką*, <https://www.ukw.edu.pl/jednostka/muzeum-ukw/-pracownia-badan-nad-kultura-s> (dostęp: 25.09.2025).

Bibliografia

Źródła drukowane

- Badetko Alicja, *Dzieje kabaretu na Górnym Śląsku w latach 1953–1981*, praca doktorska (Katowice: Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2010).
- Informator ORKS* (Warszawa: Zrzeszenie Studentów Polskich, Ogólnopolska Rada Klubów Studenckich, 1988).
- Informator ŚRKS. Program* (Katowice, Socjalistyczny Związek Studentów Polskich, Śląska Rada Klubów Studenckich, 1974).
- Materiały sprawozdawcze. 24 XI 1963–25 XI 1964* (Gliwice: Zrzeszenie Studentów Polskich. Rada Uczelniana przy Politechnice Śląskiej, 1964).
- Materiały sprawozdawcze. 27 XI 1966–26 XI 1967* (Gliwice: Zrzeszenie Studentów Polskich. Rada Uczelniana przy Politechnice Śląskiej, 1967).
- Materiały sprawozdawcze. 29 XI 1965–27 XI 1966* (Gliwice: Zrzeszenie Studentów Polskich. Rada Uczelniana przy Politechnice Śląskiej, 1966).
- Program – informator ŚRKS* (Katowice: Socjalistyczny Związek Studentów Polskich, Śląska Rada Klubów Studenckich, 1974).
- Rocznik Statystyczny Województwa Katowickiego. 1969*, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/79048>.
- Rocznik Statystyczny Województwa Katowickiego. 1979*, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/69987>.
- Rocznik Statystyczny Województwa Katowickiego. 1989*, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/68774>.

Książki i monografie

- Almanach Ruchu Kulturalnego i Artystycznego ZSP*, red. Jerzy Leszin-Koperski, Włodzimierz Sandecki (Warszawa: Zrzeszenie Studentów Polskich, 1968).
- Badetko Alicja, *Tam królował blues... Próba monografii Klubu Puls w Katowicach* (Opole: Wydawnictwo Scriptorium, 2014).
- Dudek Bogumił, Motyka Ireneusz, Rzepiela Andrzej, Sękowski Jerzy, *Tradycje ruchu studenckiego na Politechnice Śląskiej* (Gliwice: [s.n.], 1975).
- Działalność społeczna, wychowawcza i naukowa Studenckiego Kręgu Instruktorskiego ZHP przy Śląskiej Akademii Medycznej w latach 1958–1988*, red. Anna Obuchowicz, Krystyna Karczewska (Katowice: Śląski Uniwersytet Medyczny – Biblioteka Główna 2011), <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/142826/edition/134104>.
- Fertacz Sylwester, Miroszewski Kazimierz, *Marzec 1968 roku w województwie katowickim* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009), <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/381965/edition/359922>.
- Gęsikowska Kamila, Gomóła Anna, Pisarek Adam, *Kocynder: 50 lat* (Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, 2020).
- Kajzer Stanisław, *Studia na Wydziale Mechanicznym Technologicznym. Studencki Ruch Kulturalny i Studenckie Praktyki Robotnicze w Politechnice Śląskiej*.

- Rozliczenie z przeszłością* (Gliwice: Stowarzyszenie Wychowanków Politechniki Śląskiej, 2000).
- Kronika kulturalna 1950–1970*, red. Jerzy Leszin, Eugeniusz Mielcarek, Krzysztof Mroziewicz (Warszawa: Zrzeszenie Studentów Polskich, 1971).
- Król Jolanta, Matysik Andrzej, *Regionalny Ośrodek Studencki ZSP „Kocynder”. Szkic monograficzny z suplementem* (Chorzów: [s.n.], 1990), <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/791462>.
- Kuczyński Jan, *Pod parasolem Jana Dormana czyli krótka historia Klubu Studenckiego Ethiopus* (Będzin: Towarzystwo Przyjaciół Będzina, 2014).
- Puchała Stanisław, *Duszpasterstwo akademickie w diecezji katowickiej w latach 1947–1992* (Katowice: Księgarnia św. Jacka Sp. z o.o., 2007).
- Skoczek Tadeusz, *Kultura studencka. Mit i rzeczywistość* (Kraków: „Alma-Art”, 1988).
- Stemplowski Ryszard, *Zrzeszenie Studentów Polskich w socjalizmie państwowym 1950–1973* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2020).
- Szlakiem śląskiego bluesa czyli schodkami w dół...*, zebrał Wojciech Mirek, oprac. Marcin Sitko (Bieruń: Black Point, 2023).
- Śląska Akademia Medyczna im. Ludwika Waryńskiego 1948–1978*, red. Stefan Knapik (Katowice: Śląska Akademia Medyczna, 1978), <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/142390/edition/133674>.
- Tyle ścieżek wydeptanych... Akademicki Klub Turystyczny „Gronie” im. Janusza Kalinowskiego w Katowicach. 1961–2021*, red. zespół redakcyjny (Katowice: AKT „Gronie” im. Janusza Kalinowskiego, Oddział Międzyuczelniany PTTK w Katowicach, 2021).
- Uniwersytet Śląski 1968–2008. „Mądrość zbudowała sobie dom...”*. *Dzieje, dokumentacja, źródła*, red. Antoni Barciak (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2008).
- Walczak Jan, *Ruch studencki w Polsce 1944–1984* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990).
- Wyrósł z dobrego drzewa... Uniwersytet Śląski 1968–1998. Fakty, dokumenty, relacje*, red. Antoni Barciak (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1998).
- Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Katowicach. 1950–1968*, red. Adam Jarosz, Augustyn Jendrysik (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1971).
- XX-lecie Śląskiej Akademii Medycznej im. Ludwika Waryńskiego... Informator na rok szkolny 1968/69*, oprac. Stanisław Józkiwicz (Katowice: Śląska Akademia Medyczna, 1969), <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/142591/edition/133868>.
- Zarys monograficzny Studenckiego Klubu Zameczek w Sosnowcu*, red. Krzysztof Magowski (Sosnowiec: Śląska Filia Centralnego Ośrodka Informacji i Analiz Studenckiego Ruchu Kulturalnego, 1979).

Czasopisma

- Badetko Alicja, „Mikrowentyl. Klubowe życie studentów w Gliwicach i Katowicach w latach 1969–1981”, *Rocznik Muzeum w Gliwicach* 23 (2020).
- Badetko Alicja, „Studenci z lamusa”, *Śląsk* 12 (2008): 44–45.
- Januszko Jadwiga, „Studenckie centrum Kultury «Remedium-Zameczek»”, *Biuletyn Informacyjny UŚ* 1 (1981): 84–86.
- Kantyka Zbigniew, „Blues nad Rawą”, *Gazeta Uniwersytecka UŚ* 2 (1992).
- „Klub Młodego Medyka”, *Śląski Medyk* 7 (1956): 5.
- Król Jolanta, „Jeśli jazz, to w Kocyndrze”, *Zeszyty Chorzowskie* 18 (2018): 101–117.
- Mielcarek Eugeniusz, „Studencki ruch kulturalny”, *Życie Szkoły Wyższej* 4 (1970): 101–109.
- „Nowy klub studencki”, *Biuletyn Informacyjny UŚ*, listopad (1976): 60–61.
- Parzniewski Jerzy, *Krótki kurs historii dla średnio zainteresowanych*, „Gazeta Uniwersytecka UŚ” 5 (1996).
- „Plan Imprez Klubu Młodego Medyka”, *Śląski Medyk* 3 (1956): 4.
- Salamon Izabela, „To były czasy Posesyjnych”, *Nowiny. Tygodnik Regionalny* 26 (2014): 15.
- Skoczek Tadeusz, „Kultura studencka 1975–1989. Próba opisu zjawiska”, *Niepodległość i Pamięć* 3-4 (2011): 153–174.
- Stasikowska Dorota, „«Straszny Dwór» nie próżnuje”, *Kurier Festiwalowy* 9 (1987): 6.
- Walczak Jan, „Z kart ruchu studenckiego w Polsce Zrzeszenie Studentów Polskich 1950–1973”, *Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie* 2 (1994): 299–317.
- Widera Zbigniew, „Klub „Pod Rurą””, *Biuletyn Informacyjny UŚ* 6 (1980): 79–81.
- Zańko Piotr, Pęczak Mirosław, „Underground po Śląsku”, *Sprawy Niepodległościowe* 50 (2018).

Rozdziały w monografiach

- Aleksandrowicz Piotr, „«4 lata w klubach»”, w: *Almanach Życia Kulturalnego i Artystycznego SZSP. 1973–1976*, red. Jerzy Leszin-Koperski, Adam Kaczmarek (Warszawa: Socjalistyczny Związek Studentów Polskich – Zarząd Główny, 1977), 129–137.
- Chudziński Edward, „Kultura trzech pokoleń”, w: *Kultura studencka: Zjawisko – Twórcy – Instytucje*, red. Edward Chudziński (Kraków: Fundacja STU, 2011), 125–133.
- Dyakowski Marian, „Kluby”, w: *Almanach Ruchu Kulturalnego i Artystycznego ZSP. 1969–1972* (Warszawa: Zrzeszenie Studentów Polskich 1973), 106–108.
- Dziamski Grzegorz, „Kultura studencka: Poszukiwanie alternatywy”, w: *Kultura studencka: Zjawisko – Twórcy – Instytucje*, red. Edward Chudziński (Kraków: Fundacja STU, 2011), 11–19.
- Lipiec Józef, „Kultura studencka 1956–1980. Idee i wartości”, w: *Kultura studencka. Zjawisko – Twórcy – Instytucje*, red. Edward Chudziński (Kraków: Fundacja STU, 2011), 21–37.

- Mielcarek Edward, „Dwudziestolecie kultury studenckiej (1956–1976). Romans z mecenasem”, w: *Kultura studencka. Zjawisko – Twórcy – Instytucje*, red. Edward Chudziński (Kraków: Fundacja STU, 2011), 329–345.
- Pęczak Mirosław, „Kontrkulturowość kultury studenckiej”, w: *Kultura studencka okresu PRL. Media i działalność artystyczna*, red. Sławomir Rogowski, Michał Rauszer (Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2018), 19–21.
- Poprawa Jan, „Jazz po studencku”, w: *Almanach Ruchu Kulturalnego i Artystycznego ZSP*, red. Jerzy Leszin, Eugeniusz Mielcarek, Krzysztof Mroziewicz (Warszawa: Zrzeszenie Studentów Polskich, 1973), 80–91.
- Siedziako Michał, „Główne formy studenckiej działalności opozycyjnej w PRL w latach 1976–1989. Analiza historyczno-politologiczna”, w: *Środowisko studenckie w krajach bloku sowieckiego 1945–1990*, red. Kamil Dworaczek, Krzysztof Łagojda (Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2020), 231–257.
- Skoczek Tadeusz, „Kultura studencka: Kontynuacje, modyfikacje, alternatywy”, w: *Kultura studencka. Zjawisko – Twórcy – Instytucje*, red. Edward Chudziński (Kraków: Fundacja STU, 2011), 347–362.
- „Studenci twórcy, kluby i festiwale w czasach zlodowaceń i odwilży: zapis dyskusji”, oprac. Wojciech S. Kaczorowski, w: *Kultura studencka okresu PRL. Media i działalność artystyczna*, red. Sławomir Rogowski, Michał Rauszer (Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2018), 159–176.
- Wąsowicz Jarosław, „Krótka historia młodzieżowej bibuły (1977–1989)”, w: *Papierem w system. Prasa drugoobiegowa w PRL* (Szczecin: Instytut Pamięci Narodowej, 2010), 81–91.

Netografia

1. *Rawa Blues Festival*, <https://rawablues.com/pl/kronika/1-rawa-blues-festival> (dostęp: 25.09.2025).
- Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach*, https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Akademia_Sztuk_Pi%C4%99knych_w_Katowicach&oldid=72708520 (dostęp: 25.09.2025).
- Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach*, https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Akademia_Wychowania_Fizycznego_im._Jerzego_Kukuczki_w_Katowicach&oldid=74158914 (dostęp: 25.09.2025).
- Bojko Paweł, *Historia SUM*, <https://sum.edu.pl/pl/historia-sum> (dostęp: 25.09.2025).
- Boom Jazz – Narodziny*, http://www.sjc.pl/content/48/boom_jazz_-_narodziny (dostęp: 25.09.2025).
- Dziuba Adam, *W poszukiwaniu lepszego życia. Katowickie w PRL – obszar migracji*, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/gospodarka/43057,W-poszukiwaniu-lepszego-zycia-Katowickie-w-PRL-obszar-migracji.html> (dostęp: 25.09.2025).
- Fertacz Sylwester, Fic Maciej, „Zanim powstał Uniwersytet”, w: *50 lat Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, <http://50.us.edu.pl/public/manager/files/i.pdf> (dostęp: 25.09.2025).

Kluby studenckie regionu śląsko-dąbrowskiego w okresie PRL...

- Hetmańczyk Janusz, *Klub studencki „Program” w Gliwicach. Przyczynek do rysu historycznego*, <https://ordynacka.pl/klub-studencki-program-w-gliwicach-przyczynek-do-rysu-historycznego-2007/> (dostęp: 25.09.2025).
- Kronika*, <https://rawablues.com/pl/kronika> (dostęp: 25.09.2025).
- Niezależne Zrzeszenie Studentów*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Niezale%C5%BCne_Zrzeszenie_Student%C3%B3w (dostęp: 25.09.2025).
- Politechnika Śląska*, https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Politechnika_%C5%9A1%C4%85ska&oldid=74157702 (dostęp: 25.09.2025).
- Pracownia Badań nad Kulturą Studencką*, <https://www.ukw.edu.pl/jednostka/muzeum-ukw/-pracownia-badan-nad-kultura-s> (dostęp: 25.09.2025).
- Rokicki Konrad, *Kluby studenckie*, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/mlodziez/71202,Kluby-Studenckie.html> (dostęp: 25.09.2025).
- Szatan Aleksandra, *Upór Irka Dudka sprawił, że mekka muzyki bluesowej jest tu, na Śląsku*, <https://plus.dziennikzachodni.pl/upor-irka-dudka-sprawil-ze-mekka-muzyki-bluesowej-jest-tu-na-slasku/ar/3600659> (dostęp: 25.09.2025).
- Szlak Śląskiego Bluesa*, <https://szlak-bluesa.pl/> (dostęp: 25.09.2025).
- Todur Wojciech, *Sosnowiec w czasach PRL-u. Boney M. z niezapowiedzianą wizytą w Tip Topie*, <https://sosnowiec.wyborcza.pl/sosnowiec/7,93867,27695294,sosnowiec-w-czasach-prl-u-boney-m-z-niezapowiedziana-wizyta.html>
- W Zabrze upamiętniono ofiary Tragedii Górnośląskiej*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/w-zabrze-upamietniono-ofiary-tragedii-gornoslaskiej> (dostęp: 25.09.2025).

Załącznik 1

Tab. 1. Kluby studenckie w regionie śląsko-dąbrowskim (1955–1989)

Lp.	Nazwa	Rok powstania	Miejscowość	Uczelnia	Patronat
1	Akant	1976 (październik)	Katowice	Uniwersytet Śląski	SZSP/ZSP
2	Aligator, później Ćwiek	1968 (grudzień)	Rybnik	Politechnika Śląska	ZSM SZSP/ZSP
3	Bacówka	lata 80.	Katowice	PWSM	ZSP
4	Beanus	1969	Sosnowiec	ROS	ZSP
5	Betaforum, później Program	1970 (maj)	Gliwice	Politechnika Śląska	ZMS SZSP/ZSP
6	Ciapek	1958 (październik?)	Katowice	Klub środowiskowy	ZSP
7	Cumulus	1970 (grudzień)	Katowice	Uniwersytet Śląski	ZSP/SZSP/ZSP
8	Czarny Kot	50./60. ?	Zabrze- Rokitnica	ŚLAM	ZHP/SZSP/ ZSP

Lp.	Nazwa	Rok powstania	Miejscowość	Uczelnia	Patronat
9	Ethiopus	1971 (kwiecień)	Będzin	ROS	ZSP/SZSP
10	Farmakon	1973?	Sosnowiec	ŚLAM	SZSP/ZSP
11	Forum, później Spirala-Forum	1966 (kwiecień)	Gliwice	Politechnika Śląska	ZMS SZSP/ZSP
12	Gołębnik	1969 (luty)	Katowice	Uniwersytet Śląski	ZSP/SZSP/ZSP
13	Gwarek później Gwarek- -Kropka	1958 (maj)	Gliwice	Politechnika Śląska	ZSP SZSP/ZSP
14	Helikon	1960 (październik)	Gliwice	Politechnika Śląska	ZSP/SZSP
15	Klub Młodego Medyka	1955	Zabrze- -Rokitnica	ŚLAM	ZSP
16	Klub Młodego Medyka (Cyrulika)	1956	Zabrze	ŚLAM	ZSP
17	Kocynder	1970 (listopad)	Chorzów	ROS	ZSP/SZSP/ZSP
18	Kropka, później Gwarek- -Kropka	1964 (czerwiec)	Gliwice	Politechnika Śląska	ZSP/SZSP
19	Kubuś	1969 ?	Katowice	Uniwersytet Śląski	ZSP?
20	Kwadraty	1965 ?	Katowice- -Ligota	Akademia Ekonomiczna	ZSP/SZSP/ZSP
21	Medyk	I poł. lat 70.	Katowice- -Ligota	ŚLAM	ZSP/SZSP/ZSP
22	Novum	60./70.	Zawiercie	ROS	ZSP/SZSP
23	Olimpionik	I poł. lat 70.	Katowice	AWF	ZSP/SZSP
24	Omega	I poł. lat 60.	Zabrze- -Rokitnica	ŚLAM	ZSP/SZSP/ZSP
25	Panel	60./70.	Wojkowice	ROS	ZSP/SZSP
26	Panopticum	1969 (listopad)	Cieszyn	Uniwersytet Śląski	ZSP/SZSP/ZSP
27	Parnas później SCK Zameczek- -Remedium	? 1980 (wrzesień)	Sosnowiec	Uniwersytet Śląski	? SZSP/ZSP
28	Perspektywy	60./70.	Ruda Śląska	ROS	ZSP/SZSP
29	Pod Rurą	1976 (październik)	Katowice	Uniwersytet Śląski	SZSP/ZSP

Kluby studenckie regionu śląsko-dąbrowskiego w okresie PRL...

Lp.	Nazwa	Rok powstania	Miejscowość	Uczelnia	Patronat
30	Posesjny	1969 (maj)	Leszczyny	ROS	ZSP/SZSP
31	Puls	1974 (luty)	Katowice	Klub środowiskowy	SZSP/ZSP
32	Pyrlík	1965 (lipiec)	Bytom	ROS	ZSP/SZSP/ZSP
33	Remedium, później SCK Zameczek- -Remedium	1980 (kwiecień) 1980 (wrzesień)	Sosnowiec	Uniwersytet Śląski	SZSP/ZSP
34	Siemion	1969	Siemianowice Śląskie	ROS	ZSP/SZSP
35	Spirala później Spirala-Forum	1956 (marzec)	Gliwice	Politechnika Śląska	ZSP SZSP/ZSP
36	Straszny Dwór	1970 (listopad)	Katowice- -Ligota	Uniwersytet Śląski	ZSP/SZSP/ZSP
37	SCK „Marchoń”	II poł. lat 80.	Katowice	Klub środowiskowy	ZSP
38	Synapsa	I poł. lat 70.	Zabrze	ŚLAM	?/SZSP/ZSP
39	Wahadło	1972 (kwiecień)	Katowice	Politechnika Śląska	ZSP/SZSP/ZSP
40	Zameczek, później SCK Zameczek- -Remedium	1976 (luty) 1980 (wrzesień)	Sosnowiec	Uniwersytet Śląski	SZSP SZSP/ZSP
41	Za szybą	II poł. lat 80.	Katowice- -Ligota	Uniwersytet Śląski	ZSP
42	Żaczek	1965 ?	Katowice	Filia UJ	?

Źródło: opracowanie własne.

